

Kudsî'nin *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)* Adlı Eseri

Kudsî's Work Called Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Commentary of Forty Hadith)

Gökhan Demir¹

ÖZET

Kırk hadis türü, İslam ümmetinin hayat felsefesi doğrultusunda çeşitli dönemler geçirmiş, her dönem yeni keşif alanlarıyla gelişmeye ve olgunlaşmaya devam etmiştir. Bu suretle dini, ahlaki, toplumsal ve edebî mahiyette vücuda getirilen yüzlerce çalışma ile Arap, İran ve Türk edebiyatlarında tesir ve nüfuzu geniş, zengin bir dini edebiyat sahası oluşturulmuştur. Müslüman milletlerin ahlaki gelişiminde ve edebiyatında önemli bir yer edinen bu türün tekamülünde müellif ve şarihlerin manevî ve şahsî temayüllerinin izlerini görmek mümkündür. Sultan III. Selim devrinde -XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başı- yaşamış bir âlim ve şair olan Kudsî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1048 numaralı *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)* adıyla -kendi ifadesiyle "tercüme suretinde" oluşturulmuş- bir kırk hadis şerhi bulunmaktadır. Kudsî'nin, çalışmamızda metnini neşrettiğimiz eseri; padişahların, sultanların, valilerin kısacası devlet ricalinin/yöneticilerinin seçilmiş kişileri olduğunu ve bunlara gereken ta'zimin yapılması gerektiğini vurgulayan hadislerden oluşmaktadır. Çalışmamızda öncelikle kırk hadis (Hadis-i Erba'în) türü tanıtılmış; bu türün Türk edebiyatındaki yeri ve Türk edebiyatında bu türde yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ardından Kudsî ve şerh metni tanıtılmıştır. Kudsî'nin eserde takip ettiği şerh metodu hakkında bilgiler verildikten sonra metnin transkripsiyonlu bir şekilde günümüz Türkçesine çevirisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis edebiyatı, kırk hadis, şerh, tercüme, Kudsî

ABSTRACT

The type of Forty Hadith has gone through various periods in line with the Islamic community's philosophy of life and has continued to develop and mature with new discovery areas. In this way with hundreds of works created in religious, moral, social and literary fields a rich religious literature has been constituted in Arab, Iranian and Turkish literature. It is possible to see the traces of the spiritual and personal tendencies of authors and commentators in the evolution of this species, which has an important place in the moral development and literature of the Muslim nations. In our study, we disseminated the text of Kudsî's *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk*. It consists of hadiths that emphasized that padishahs, sultans, governors, in short, the state officials/administrators are elected people and the necessary respect should be shown to them. In our study, firstly the type forty hadith was introduced, the place of this genre in Turkish literature and studies of this type in Turkish literature were emphasized. Then Kudsî and his commentary text were introduced. After giving information about the commentary method used by Kudsî in the work, the translation of the text into today's Turkish is presented in a transcription way.

Keywords: Hadith literature, forty hadith, commentary, translation, Kudsî

¹Dr. (Öğretmen), Ordu Sosyal Bilimler Lisesi, Ordu, Türkiye

ORCID: G.D. 0000-0002-0674-206X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gökhan Demir,
Ordu Sosyal Bilimler Lisesi, Ordu, Türkiye
E-mail: gokhandemir28@gmail.com

Başvuru/Submitted: 04.05.2020

Kabul/Accepted: 04.06.2020

Atıf/Citation:

Demir, G. (2020). Kudsî'nin *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)* adlı eseri. *TUDED* 60(1), 215-262.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2020-0027>

EXTENDED ABSTRACT

One of the Islamic types of Divan literature is "Forty Hadith". Forty Hadiths, the first examples appeared in the form of simple compilations towards the end of the 2nd Century (Hijri), and have literary, moral and social features. In time, it has become one of the main types of Islamic literature and contemplation. They are written in verse, prose and verse-prose form based on translation and commentary. However, they are considered among the most respected and most common types of Islamic literature.

Throughout the history of Islamic culture, the effort to compile Forty Hadith, to produce works based on copyright, commentary and translation, to obey the sunnah of Hz. Muhammad, to have intercession, as well as to gather with scholars and scribes has been considered an occasion. From this point of view, many people from different parts, especially traditionists, Sufis and literati, have turned to compile forty hadith. These consist of the sunnah and its expression, which is accepted as one of the four basic principles of the Islamic religion. Thus, the authors revealed their earthly and otherworldly purposes (to be remembered, to pray, to serve Muslims and Islam, to deal with useful works as a scholar and to show skill in these works). In addition, the spiritual and cultural values of the nation had the opportunity to be transferred from generation to generation in a practical and usable manner.

Kudsî was a scholar and poet who lived during the reign of Sultan Selim 3rd. His real name was Seyyid Mehmed Cârullah eş-Şâzeliyyü'l-Halvetiyyü'l-Kudsî. Although there isn't any certain information about the date of his birth but according to the information we have obtained from *Sicill-i Osmanî* and *Fatin Tezkiresi*, he died in H.1219/M.1804/05. Apart from his work *Hüsni's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk*, which is the subject of our study, Ali b. Osman Sirâceddîn al-Ûşî's 67 couplets of, *Kasîdetü'l-Emâlî* were found to be both translated and commented at the same time.

There is no definite information about the copyright date of the work in the number 1048 Suleymaniye Library Baghdad Vehbi, which was determined to belong to Kudsî. He was one of the scholars of the period Sultan Selim 3rd. There isn't any assignation date at the end of the work. In addition, there is not any exact information about the copyright date of the work in the preface. However, the Grand Vizier Izzet Mehmet Pasha, whose name is mentioned in the preface, served between 1794 and 1798 and Sheikh al-Islam Dürrizade Mehmed Arif Efendi served between 1792 and 1798. That is why the work is thought to have been copyrighted between 1794 and 1798.

In terms of shape, the work consists of 56 sheets. Each sheet consists of 17 lines. The commentary is enclosed in a red frame. While the hadith numbers are expressed, the upper part of the hadith and the important Arabic statements are also marked with red.

The work consists of the value of the sultans, the administrative qualities represented by the sultans and the accompanying state official according to the sunnah of Hz. Muhammad.

However, it consists of the hadiths that reveal their duties and responsibilities to the sultans and rulers of the people in the state.

There are expressions in the selected hadiths that emphasize padishahs, sultans, governors, in short, the state officials/ administrators who are elected people, and the necessary respect should be shown to them because, as it is known, sultans are the shadow of Allah on earth. He is also the caliph of Islam. The role of the president of our Prophet is one of the most important characteristics that should be taken as an example. After Hz. Muhammad died, four great caliphs and Ottoman sultans tried to fulfill this sacred duty.

The language of the work is clear and understandable according to the period in which it was written. Even the Arabic expressions used during commentary have been explained with their meaning. Considering the quality of the selected hadith, it is evident that it is a bridge between the rulers and the society of the period. With these investigations it is thought that Kudsî copyrighted this work in order to benefit the society religiously, morally and securely. Thus, the society should show the necessary respect for the sultan and the statesmen under his protection.

In this study, a compilation of forty Hadith called *Hüsnü's-Sülûk fi Şâni'l-Mülûk (Commentary of Forty Hadith)*, which was interpreted by Kudsî, was discussed. First, of all, Hadith literature and forty hadiths were shortly evaluated. Then man was informed about Kudsî and his work. Finally, we tried to determine the method of commentary used by Kudsî during the translation/ commentary of the work, and the translation of the text was written. Then, the translation of the text into today's Turkish is presented in a transcription way.

GİRİŞ

İslam toplumunun oluşumunun iki temel dinamiği vardır. Bunlar Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilahi mesaj olan Kur'an-ı Kerîm ve bu şerh'i delillerin tebliği, tebyini ve talimi ile görevli son peygamber Hz. Muhammed'in sünnetidir (Kılıç, 2001, s. 93; Güngör, 2007, s. 201). Bu iki temel dinamik Müslüman milletlerin edebiyatlarının en başta gelen kaynakları arasında sayılmaktadır. İslam edebiyatı veya İslamî edebiyat olarak isimlendirilen bu edebî gelenekte birçok edebî türün inkişaf ettiği görülmektedir (Dölek, 2014, s. 162-163).

Divan edebiyatının İslamî türlerinden biri de "kırk hadis"lerdir. İlk örnekleri basit derlemeler halinde Hicrî II. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan kırk hadisler bir yönüyle dinî diğer bir yönüyle edebî, ahlakî ve içtimaî özelliklere sahip olduğundan zamanla İslam edebiyat ve tefekkürünün temel türlerinden biri haline gelmiştir. Tercüme ve şerhlere dayalı olarak manzum, mensur ve manzum-mensur olarak yazılmışlardır. Bununla birlikte İslamî edebiyatın en fazla itibar gören ve en yaygın türleri arasında kabul edilmişlerdir (Çakan, 1985, s. 114-115; Kılıç, 2001, s. 93; Karahan, 2002, s. 470).

Hadis edebiyatına vücut veren hadis, insanlar için bir hidayet ve rahmet kaynağı olarak tavsif edilen (Lokman 31/3) Kur'an-ı Kerîm'i sözleriyle açıklayan, fiilleriyle Kur'an-ı Kerîm'in uygulanışını gösteren Hz. Muhammed'in söz, fiil ve davranışları hatta Hz. Muhammed'e izafe edilen her şeydir. Hadis, Kur'an'ın açıklayıcısı olması hasebiyle Müslümanların inanç, ibadet, ahlak ve hayat tarzlarını şekillendirmiş ve Müslümanlar tarafından Kur'an'dan sonra başvuru en önemli kaynak olmuştur (Çakan, 1985, s. 3; Aybey, 2018, s. 202).

İslam kültür tarihi boyunca, kırk hadis -erba'ûn- derleme, telif, şerh ve tercüme etmeye dayalı eserler verme gayreti, Hz. Muhammed'in sünnetine uyma, şefaatine nail olma, ayrıca âlimlerle ve fakihlerle haşrolma vesilesi sayılmıştır. Bundan hareketle hadisçiler, mutasavvıflar ve edebiyatçılar başta olmak üzere değişik kesimlerden birçok kişi -İslam dininin dört temel esasından biri olarak kabul edilen sünnet ve onun ifadesi olan hadislerden- kırk hadis derlemeye yönelmiştir. Böylece müellifler hem umdukları dünyevî ve uhrevî amaçlarını (rahmetle yâd edilmek, dua almak, Müslümanlara ve İslam'a hizmet etmek, bir âlim olarak faydalı işlerle uğraşmak ve bu işlerde maharet göstermek vb.) ortaya koymuş, hem de milletin manevi kültür değerleri nesilden nesile pratik ve faydalanılabilir bir tarzda aktarılabilir imkânı bulmuştur (Kılıç, 2001, s. 93, 98, 101; Gültekin, 2004, s. 1; Yıldırım, 2011, s. 144).

Bu çalışmada Seyyid Mehmed Cârullâh eş-Şâzelîyyü'l-Halvetîyyü'l-Kudsî'nin tercüme suretinde şerh ettiği *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)* adlı kırk hadis derlemesi ele alınmıştır. Çalışmada ilk olarak hadis edebiyatı ve kırk hadisler hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından Kudsî ve eseri hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak Kudsî'nin eseri tercüme/şerh ederken takip ettiği şerh metodu tespit edilmeye çalışılmış ve metnin çevirisi verilmiştir.

Hadis Edebiyatı ve Kırk Hadisler

Hız. Muhammed hayatta olduğu sürece Müslümanları bir arada tutmuş, onlara erdemli insanlar olmasını öğretmiş ve onların her türlü ihtiyaçlarında başvuracakları bir merci olmuştur. Onun döneminde hadisleri muhafaza ve anlama faaliyeti kişisel ihtiyaçlar çerçevesinde başlamıştır. Hız. Muhammed'in vefatından sonra ise -ashaptan bazıları yanlışlık yaparız korkusuyla hadis rivayetinden kaçınırsalar da (Bozkurt, 1993-1994, s. 217)- İslam dininin anlaşılması, Müslümanların dinî ve sosyal yaşantılarında yol gösterici olması bakımından Hız. Muhammed'in hadislerinin bilinme zarureti ortaya çıkmıştır. Hadislerin anlaşılması ve yorumlanmasına ilişkin faaliyetler ışığında yapılan derleme çalışmaları hadis şerhçiliğinin doğmasına imkân hazırlamıştır (Karacabey, 1992, s. 208; Zişan, 2009, s. 102).

Şerhlerin lugat bilgisi verme ve muhteva analizi yapma gibi iki temel amacı vardır (Kahraman, 2007, s. 8). Kur'an ilimlerinde "tefsir" kavramının anlamı ve yeri ne ise, "şerh" kavramının da hadis ilmindeki karşılığı odur (Özpinar, 2008, s. 51-52).

Hadis şerhiyle meşgul olan âlimler Arapça'da "erba'in" olarak ifade edilen Kur'an-ı Kerim'de dört yerde (Bakara 2/51; Mâide 5/26; A'râf 7/142; Ahkâf 46/15) ve belli başlı bazı hadislerde geçen (Pala, 2002, s. 466) "kırk" sayısı ile bu sayıya İslam kültüründe atfedilen özel önemi birleştirmişlerdir (Arık, 2014, s. 137; Ünal, 1999, s. 137). Hicrî II. asrın büyük bir bölümü ile hadis edebiyatının altın çağı olarak kabul edilen Hicrî III. asrın tamamı ve orijinal hadis edebiyatı mahsullerinin son örneklerinin verildiği Hicrî IV. asrın ilk yarısı hadislerin belli bir tertibe göre tasnif edildiği dönemdir (Ağırman, 2001, s. 164).

İlk olarak Abdullah b. el-Mübarek (ö. 181/797) tarafından yazılmaya başlayan Kırk Hadis türü eserler, Hicrî II. asrın son yarısından itibaren ortaya çıkmış, VII. asırda "müctehidlerin hâtemi" olarak kabul edilen Nevevî ile büyük bir gelişme göstermiştir (Kandemir, 2002, s. 467-470; Aybey, 2018, s. 204). Kırk hadis türündeki eserler, uzun süre, başladığı gibi mensur olarak kaleme alınmış, İran ve Türk edebiyatlarında önce nazım-nesir karışık olarak telif edilmiş, daha sonra tamamı manzum kırk hadisler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu eserler yalnız hadis metinlerinden ibaret olabildiği gibi kısa izahlar veya tercüme ve açıklamalarla sunulan örnekler şeklinde de derlenebilmektedir (Sucu, 2006, s. 139; İsen, 2012, s. 253; Yıldız, 2017, s. 222).

Kırk hadis derleme faaliyetleri ilk etapta dinî bir hüviyettedir ve eğitim amaçlı kullanılmıştır. Bu karakterini kaybetmeden asıl kaynağından uzaklaşıp İran ve ardından Türk edebiyatına intikal edince daha çok dinî-talimî, dinî-edebî ve içtimaî bir hüviyet kazanmışlardır. Bu nedenledir ki, zamanla İslam edebiyat ve tefekkürünün temel türlerinden biri haline gelmişlerdir. Kuvvetli bir şeriat ve tarikat edebiyatının halk kitlelerine inen ve bir cephesiyle klasik fakat öteki cephesiyle tamamen popüler olan bir kategorinin örnekleri olmuşlardır (Karahan, 1953b, s. 82; Sucu, 2006, s. 139).

Kırk hadislerle ilgili literatür gözden geçirildiğinde, telif gerekçelerine dair bir fikir edinmek mümkün olmaktadır. Pek azı dışında müelliflerin veya mütercimlerin hemen hemen

tamamı, eserlerinde yaptıkları çalışmaların gerekçesine ve beklentilerine dair açıklamalar yapmışlardır. Daha çok ön sözde karşılaşılan bu bilgilerin taranması neticesinde kırk hadis derleme veya bu konuda bir eser yazma gerekçelerinin aşağı yukarı şu ana fikirlerden ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır:

Âlimlerin kırk hadis derleme faaliyeti, daha çok *من حفظ على امتي اربعين حديثاً من أمر دينها بعثه الله في زمرة الفقهاء والعلماء* "Ümmetimden dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allahü teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir." anlamındaki zayıf bir hadise dayanmaktadır. Zayıf bir rivayet olmasına rağmen Hz. Muhammed'e dayandırmaktaki amaç bu konunun önemini vurgulamak, kabulünü kolaylaştırmaktır. Bunun yanında "Ben kıyamet gününde ona şefaati olurum. Ona Cennetin dilediğin kapısından gir denilir. Âlimler zümresi ile yazılır, şehitler zümresi ile dirilir, şefaati ona hak olur." mealindeki hadis de derleme faaliyetlerinde etkili olmuştur. Ayrıca "Ölümünden sonraya kırk hadis bırakan kimse cennette benim arkadaşımdır." rivayeti kırk hadis derleyenler için daha açık bir işaret ve müjde olarak görülmüştür.

Bunun yanında bir konuyu aydınlatmak, o konunun önemine dikkat çekmek veya ilgi duyulan bir konuda zevk için kırk hadis derlemek; Hz. Muhammed'in şefaatine nail olmak; okuyanların hayır duasını almak, hatalarına kefaret sayılmak ve bu hadislerle amel edilmesini temin etmek; Hz. Muhammed'in ruhaniyetine tevessül etmek, sıkıntıları unutmak, faydasız geçen zamanı telafi etmek, emr-i dine ve Müslüman halka hizmet etmek; daha önce kırk hadis yazanlara benzemek, onların geleneğini sürdürmek ve bu alanda kabiliyeti olduğunu göstermek; hocasının, bir arkadaşının veya dostlarının arzusunu yerine getirmek; padişahlar ve devlet adamları ile yönetimin ve yöneticinin önemine vurgu yapmak, devrin yöneticilerine hoş görünerek onların iltifatına nail olmak veya dönemin devlet adamları tarafından görevlendirilmek suretiyle maddi kazanç elde etmek; hastalıktan kurtulmaya ve şifayâb olmaya vesile olmak gibi sebeplerle kırk hadis derlemeleri yapılmıştır (Karahan, 1952, s. 76-81; Ünal, 1999, s. 140; Kılıç, 2001, s. 93; Kandemir, 2002, s. 467; Sucu, 2006, s. 139; Yıldırım, 2011, s. 147-152; Gökdemir, 2016, s. 85; Özdemir, 2019, s. 172-173).

Birçok âlim, yukarıda ifade edilen âmillere ek olarak, Müslümanların bilmesinde fayda gördükleri konuları pratik buldukları bu yolla halka ulaştırmak amacıyla kırk hadis derlemeleri telif etmişlerdir (Özdemir, 2019, s. 172-173). Kur'ân'ın fazileti, İslam'ın şartları, Hz. Muhammed, âli ve ashabı, tasavvuf ve tarikat, uhrevî meseleler, ilim, âlim, siyaset, hukuk, cihat, içtimaî ve ahlakî hayat, bir kavim ya da şehrin fazileti, tıp, mizah, latife ve hüsn-i hat gibi mevzular bu tür eserlerin muhtevasını oluşturabilmektedir (Karahan, 1991, s. 31-38). Bu arada mensup oldukları tarikatları müdafaaya elverişli kırk hadis toplayıp şerh edenlerle fakirlik ve dervişliğin methiyelerini yapanlar vardır (Karahan, 1953a, s. 237-238). Hatırda kolay kalacak hadislerin toplanması, ok atmayı, ilim öğrenmeyi teşvik eden, hadis-i kudsilerin, iman veya ibadetle ilgili hadislerin bir arada toplandığı kırk hadis kitaplarına da tesadüf edilmektedir (Aksu, 2004, s. 17-18).

Kırk hadislerin doğuş ve gelişme alanları Arap ve Fars dilinde olmasına rağmen bu alana en fazla ilgi gösteren Türkler olmuş, dolayısıyla en güzel örnekler Türk edebiyatında verilmiştir

(Karahan, 1953a, s. 235; Levend, 1968, s. 18; İsen, 2012, s. 253). Türk edebiyatında hemen her büyük Türk şairi, her asırda, mümkün olduğunca bir kırk hadis mecmuası tertip etmeye çalışmıştır (Gültekin, 2004, s. 11). Türk edebiyatındaki birinci sınıf sanatkarların kırk hadis tercüme ve şerhlerine ilgi göstermesi ve bu alanda manzum risaleler meydana getirmesi bu görüşleri kanıtlar niteliktedir.

Kırk hadis geleneği bakımından oldukça zengin bir birikime sahip olan Türk edebiyatında bu türe ait ilk örnekler XIV. asırda ortaya çıkmaya başlamıştır (Güngör, 2007, s. 208; Yıldız, 2017, s. 222). XV ila XVIII. asırlarda gelişen bir dinî edebiyat kategorisi olarak kudret ve kıymetini muhafaza etmiştir. XVI ve XVII. asırlarda olgunluğa ulaştıktan sonra XVIII. asırda hem ilmî hem de edebî anlamdaki zirve dönemini yaşamıştır (Gültekin, 2004, s. 9; Yıldız, 2011, s. 128).

1. Kudsî ve *Hüsni's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk* (*Şerh-i Hadîs-i Erba'în*) Adlı Eseri

1.1. Kudsî'nin Hayatı ve Eserleri

Kudsî'nin hayatı hakkında elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sicill-i Osmânî (Süreyyâ, 1996, s. 802)'de "*Müderriş ve dersîâm olup 1219'da (1804/05) vefat etti. Âlim ve şairdir.*" cümleleriyle tanıtılmaktadır. Fatîn Tezkiresi (Çiftçi, 2001, s. 348)'nde Kudsî için şu ibareler yer almaktadır: "*A'rec Hâce Kudsî Efendi Cennet-mekân Sultân Selîm Hân-ı Sâlis hazretleri asrı ulemâsından olup neşr-i ulûm-ı âliye iderek imrâr-ı subh u mesâ eylemekte iken bin iki yüz on dokuz senesi hilâlinde âzim-i dâr-ı bekâ olmuştur. Vefâtına Sürûri Efendi merhûmun inşâd eylediği târihdür; 'Hâce Kudsî'ye cinânı ide Kuddusî mekân' mûmâ-ileyhin biraz eş'ârı vardır.*" Tuhfe-i Nâilî (Yuvacı, 2014, s. 146) de 3459 numaralı maddede "*Kudsî, Kudsî Efendi, A'rec Hoca dinmekle ma'rûfdur, Müderriş, vefâtı h. 1219 m. 1804, Surûri'nin 'H'âce Kudsî'ye cinânı ide kudduşî mekân' mûşra'ı vefâtına târihdür.*" ifadesiyle Sicill-i Osmânî ve Fatîn tezkiresine işaret etmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Kudsî, Sultan III. Selim devrinde -XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başı- yaşamış bir âlim ve şairdir. Asıl adı Seyyid Mehmed Cârullâh eş-Şâzelîyyü'l-Halvetîyyü'l-Kudsî'dir. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmayan Kudsî'nin ölüm tarihi Sicill-i Osmânî ve Fatîn

Tezkiresi'nden edindiğimiz bilgilere göre H. 1219/M. 1804/05 yılıdır. Çalışmamızın konusu olan *Hüsni's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk* (*Şerh-i Hadîs-i Erba'în*) adlı eserinden başka Ali b. Osman Sirâceddîn el-Ûşî'nin Maturidîliğe dair itikadî kuralları ihtiva eden 67 beyitlik *Kasîdetü'l-Emâlî*'sini aynı anda hem tercüme hem de şerh ettiği tespit edilmiştir (Demir, 2017, s. 325-365).

1.2. *Hüsni's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk* (*Şerh-i Hadîs-i Erba'în*)

Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1048 numaralı *Hüsni's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk* (*Şerh-i Hadîs-i Erba'în*) adıyla III. Selim devri ulemâsından Kudsî'ye ait olduğu tespit edilen (Yazar, 2011, s. 1071) eserin telif tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Eserin sonuna

herhangi bir ferağ kaydı düşülmemiştir. Dîbâcede de eserin telif tarihi hakkında kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. Lakin dîbâcede ismi zikredilen Sadrazam İzzet Mehmet Paşa 1794-1798 yılları arasında, Şeyhülislam Dürrizâde Mehmed Arif Efendi 1792-1798 yılları arasında görev yaptığına göre eserin 1794-1798 yılları arasında telif edildiği düşünülmektedir (Kartal, 2001, s. 25-43).

Yazma, 56 varaktan oluşmaktadır. Her varakta 17 satır bulunmaktadır. Şerh sûrh (kırmızı) çerçeve içerisine alınmıştır. Hadis numaraları ifade edilirken; şerh edilen hadislerin ve şerh esnasında önemli görülen (Arapça) ifadelerin üzeri de yine sûrh ile belirgin hale getirilmiştir.

Çalışmamızın metin kısmında bazı Arapça ifadelerde hareke bulunduğu görülecektir. Bunun sebebi eserin Latinize edilmesi sırasında kaynak metne sadık kalınmış olmasıdır. Kaynak metinde belirtilen Arapça ifadeler eser Latinize edilirken aynen alınmıştır.

Eser; sultanların kıymeti, sultanların ve beraberindeki devlet ricalinin Hz. Muhammed'in sünnetine göre temsil ettiği yöneticilik vasıfları, bununla birlikte yönetilen durumundaki halkın sultanlarına ve yöneticilerine karşı görev ve sorumluluklarını ortaya koyan hadislerden oluşmaktadır. Seçilen hadisler padişahların, sultanların, valilerin kısaca devlet ricalinin/yöneticilerinin seçilmiş kişiler olduğunu ve bunlara gereken ta'zimin yapılması gerektiğini vurgulayan ifadelerle yüküldür. Zira bilindiği üzere padişahlar 'zıllullah'tır. Aynı zamanda İslam'ın halifesidir. Hz. Muhammed'in devlet başkanı sıfatı örnek alınması gereken en önemli özelliklerindedir. Hz. Muhammed ahirete irtihal ettikten sonra dört büyük halife ve çeşitli dönemlerin ardından son olarak Osmanlı padişahları bu kutsal görevi yerine getirmeye çalışmışlardır.

Eserin ilk 4 varaklık kısmı giriş niteliğindedir. Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e salat u selamdan sonra eserin yazılış amacı hakkında bilgi verilmektedir.

Kudsî, -kendi ifadesiyle- tercüme suretinde oluşturulmuş bir şerh eseri meydana getirdiğini ve bu esere *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk* ismini verdiğini ifade etmiştir. Ardından dönemin padişahı - "*ibnü's-şultân el-Gâzi Muştafa Han (4a)*" şeklinde- III. Selim ile III. Selim'in Sadrazamı (İzzet Mehmed Paşa, 1794-1798 yılları arasında) ve Şeyhülislamının (Dürrizâde Mehmed Arif Efendi, 1792-1798 yılları arasında) isimlerini zikretmiş, onlara övgü ve duada bulunmuştur (4a-4b).

Kudsî'nin, *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)*'un dîbâcesinde 'men hafıza... (... حفظ...)' olarak bilinen ve kırk hadis toplamayı teşvik eden zayıf hadisi zikrettiği görülmektedir. Bu hadisi eseri telif etme sebeplerinden biri olarak gösterdikten sonra hadisleri Türkçeye tercüme suretinde şerh ettiğini ifade etmektedir.

"O (Peygamber) keyfine göre konuşmaz. O ancak kendisine vahyolunanı söyler (söylediği her şey vahye dayanır)." (Kur'an-ı Kerim, 53/3-4) âyetinin mealine binaen bu tür eserlerin en önemli telif edilme sebeplerinden biri olan Hz. Muhammed'in sünnetini yayma anlayışının da Kudsî üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Kudsî'nin Türkçeye tercüme suretinde kırk hadis şerh etmesinde cehaletle mücadele geleneği de etkili olmuştur. Zira eserinin dîbâcesinde bu duruma vurgu yapmaktadır. Dîbâcede keyfine göre konuşmayan, sadece vahyolunanı söyleyen yani söylediği her şeyi vahye dayandıran Hz. Muhammed'in ümmeti olan Müslümanların bunun yanında hulefâ-yı raşidin ve Allah'ın yeryüzündeki gölgesi İslam halifelerinin (sultanların) bu cehaletin önüne geçmek için çaba harcadıklarını ifade etmektedir. Bütün bunlardan sonra eserin asıl kısmı yani hadislerin şerh edildiği kısma geçilmektedir (5a).

Hadisleri şerhe başlarken hadis numarası verildikten sonra "قال" ifadesiyle hadislerin kimden rivayet edildiği söylenmiştir. Akabinde yine "قال" şeklinde devam edilip Hz. Muhammed'e salat u selam getirilmiş ve ardından hadis Arapça ifade edilmiştir. Bundan sonra hadisler hangi konuya misal getirilmişse o bağlamda tek tek tercüme/şerh edilmiştir.

Kudsî, dîbâcede de ifade ettiği gibi eserini tercüme suretinde şerh etmiştir. Dolayısıyla hadisin kimden rivayet edildiği belirtilip orijinal hali verildikten sonra kelime veya kelime grupları tek tek tercüme edilmiştir. Bu tercüme sırasında aynı zamanda şerh işlemi de gerçekleştirilmiştir.

Kudsî, tercüme ve şerh sırasında kelime ve kelime gruplarının sarf ve nahiv bilgileri hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı kelimelerin lugat manalarını verdiği de rastlanmaktadır. Böylece anlatımı daha da güçlendirmek istediği anlaşılmaktadır.

بطانتان iki baṭṭāne oldı ya'nī ma'ıyyetlerine iki baṭṭāne mu'ayyen oldı. Ve baṭṭāne diyü lügatde mu'temed-i muşāhib-i qarīn ki her bār kendü ile umūr-ı müzākere olan kimesne veyāhūd bir fırka ya bir cemā'ate dirler. (17b)

أما خیر من عبادة الرجل وحده ستین عاماً yalnız ādemün altmış sene 'ibādetinden ziyāde elbette ḥayrludur. ليووم lafzında lām lām-ı ibtidādur. Te'kīd için gelmişdür ya'nī imām-ı 'ādilün 'adl ile muttaşif bir günü elbette altmış sene yalnız bir ādemün 'ibādetinden ḥayrludur demek olur ve ḥayr kelimesi ism-i tafđıldür (30b).

هناك hā'nuñ fetḥi ve nūn'uñ teşdidiyle fitne vü fesād ma'nāsınadır. Ve هناك lafzınıñ tekrār-ı zikri mücerred-i vuḳū'ı meczūm u taḥzīr ü tevbīḥe işāret ile fitneden men' ü nehydür (46a-46b).

وان العباد Pes taḥkīk benüm kullarum. Bunda vāv fā-yı tafşiliyye ma'nāsınadır. Nitekim ba'z rivāyetde fā ile vārid olmuşdur (48b).

Tercüme/şerh sırasında anlatımın âyet ve konuya misal olan başka hadislerle desteklendiği görülmektedir. Bazı kısımlarda bahsi geçen çeşitli kıssalar ve geçmiş olaylara yapılan göndermeler ise anlatımın inandırıcılığını ve güvenilirliğini artıran diğer hususlardır.

جعل له وزير سو Cenāb-ı Ḥaḳḳ pādīşāh için sū'-i ef'āl ile mevşūf ve aḥlāk-ı zemīme ile muttaşif ve dā'imā şerr tarafını ḥayr üzerine tercīh ider. Vezīri ta'yīn ü naşb ider. Bu şürette böyle vezīre muḳārin olan pādīşāhuñ ḥāli elbette dünyā ve aḥrette muḥātaradan ḥalāş müşkil olacağı cümleye ma'lūmdur ki Mūsā 'aleyhi's-selāma ḥüsni fi'line göre Hārūn 'aleyhi's-selām gibi ḥayyir ü muḥsin-i mu'tin vezīr-i aḥsen

olıldığı gibi Fir'avn 'aleyhi'l-la'neye daği sū'-i fi'l ve a'māline göre şerrîr ü ħabā'is ile mevşûf Hāmāni mu'tin ü vezîr eyledi (25a).

من خلع بدأ من طاعة Bir ādem yedini tāt'atden ve inkıyāddan çıkarsa çünkü ħalîfe ve sultānlara bey'atda āyin-i 'Arab üzere ellerini tatarlar ve birbiri üzerine korlar. Ĥattā Ĥudeybiyyede لقد رضى الله عن المؤمنين إذ يبائعونك تحت الشجرة' üzere Resûlullāh Efendimüz ile aşĥāb-ı güzîn *rağiya'l-lāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in* ĥazerātı tahte'ş-şecere 'ahd u mişāk u mübāya'a eylediklerinde Ĥazret-i 'Oşmān *rağiya'l-lāhu te'ālā 'anhu* risālet ile Mekkeye gitmiş idi. Tarafından Resûlullāh Efendimüz vekāleten kendü mübarek ellerini aşĥāb ile bile tūtıldılar ve işte 'Oşmānuñ elidür diyü eşĥād itdiler (44a-44b).

Eserin bütününe bakıldığında tercüme/şerh sırasında edebî sanatlara fazla yer verilmediği görülmektedir. 1, 2, 3, 7 ve 9. hadis-i şeriflerde “teşbih”; 23 ve 25. hadis-i şeriflerde “teşbih, mecâz ve kināye” sanatına örnek gösterilmiştir. Bunların dışında herhangi bir edebî sanata değinilmemiştir.

وليس في عنقه بيعة ve ol ādemün boynında bey'at olmadı. Çünkü emr-i bey'at muṭāva'atdan kināye vü 'ibāretdür. Zīrā muṭī' olan kimesneye ne vechle sultān u ħalîfe tarafından emr olunur ise şer'-i şerîfe muvāfiĥ emr-i sultān üzere 'amel ü ĥareket itmekde nefsinı mecbūr kılar. Bunda teşbīh vardır (45a-45b).

Kudsî, klasik şerh metinlerinde olduğu gibi “*Ma'nā-yı laṭîfi şü dimek olur ki; Ma'nā-yı şerîfi budur ki; Ma'nāsı*” gibi ifadelerle tercüme/şerh edilen kelime, söz grupları veya kalıplaşmış ifadeleri açıklama gayretinde bulunmuştur. Bazı hadis-i şeriflerin tercüme/şerh işlemini bitirdikten sonra ise “*Ĥāşıl-ı ma'nā; Ĥulāşa-i kelām*” gibi ifadelerle hadisin yeniden bir açıklamasını yapma ihtiyacı hissetmiştir. Böylece tek tek kelime veya kelime gruplarına göre yapılan tercüme/şerh işleminden sonra toplu bir mana kurulmak istenmiş olabilir.

Eserin dili yazıldığı döneme göre oldukça açık ve anlaşılırdır. Öyle ki şerh esnasında kullanılan Arapça ifadelerin dahi ne anlama geldiği izah edilmiştir. Seçilen hadislerin niteliği göz önünde bulundurulduğunda devrin yöneticileri ve toplumu arasında bir köprü vazifesi üstlenildiği göze çarpmaktadır. Buraya kadar yapılan bütün incelemeler doğrultusunda, Kudsî'nin padişah ve onun himayesindeki devlet adamlarına gereken ta'zimin yapılması hususunda içinde bulunduğu topluma dinî, ahlakî, itikadî anlamda fayda sağlamak amacıyla bu eseri telif ettiği düşünülmektedir.

2. Metin

بسم الله الرحمن الرحيم

Mürsel ü müselsel-i bî-'add ve mütevâtir ü meşhūr sitāyiş-i lā-yu'ad ol ĥālik-ı bî-çun ve mubdi'ü mā kāne ve mā yekūn ĥazretlerine olsun ki nüşĥa-i mahlūkātdan māye-i terkīb

1 And olsun ki, (Hudeybiye'de) o ağacın altında sana bîat ederlerken Allah o mü'minlerden râzı olmuştur (Fetih 18).

benī nev'-i insāni cevher-i tevḥīd ü 'irfān ile tehzīb buyurup nizām-ı umūrların vesā' it-i şerāyi'-i rusul ü peygamberān ile taḳvīm eylemişdür. Ve şalavat u selām-ı nā-mahdūd ve dūrūd u taḥiyyāt-ı ğayr-i ma'dūd ol maḫzar-ı kerīme وما ينطق عن الهوى ve mübelliĝ-ı mā-şadaḳ الا وحى يوحى [a2] ان هو² cenāb-ı risālet-nişāblarına ḫaḳīḳ ü aḫrādūr ki eṣer-i mu'ciznümālarıyla pesmāndegāni ümmetin rāh-ı Hüdāya delālet ve pertev-i eḫādīs-i şaḫīḫalarıyla şāhrāh-ı necātī erā'et buyurmışlardır. Ve şunūf-ı diyem-i rızā vü rıdvān merākīd-i āl ü evlād ve aṣḫāb-ı hidāyet-me'āblarına munşabb u rīzān olsun ki mecmu'anūñ bālā-yı feyz-i iktināhi aṣḫābı كالتجوم بايهم اقتديتم اهتديتم³ teşrīfiyle müfteḫir ü mübāhidūr. Pes hüdāt-ı dīn ve ḫumāt-ı beyza-i müselmīn ya'nī aṣḫāb-ı ḫulefā-yı rāşidīn mişillü es-sultān zıllu'l-lāh fi'l-arzeyn 'unvān-ı şeref-rehīni ile mu'anven olan zühre-i selāḫīn-i felek temkīn daḫi işr-i aṣḫāba iktidā ve ridā-yı 'ıdyıyyetleriyle irtidā bırladmamanuñ fesīḫatü'l-ircā-yı İslāmı cevr ü i'tisāfdan viḳāye ve sekene-i emşār-ı [2b] bıḳā'ı tesellüm ve 'adüvv-i ümmetden ḫimāye eylemek cihetlerinden ḫaṣṣa-i teşrīf ḫulefā-yı aḳdemīne müsāhim ve cā'iz oldıkları nişāb-ı iḫtirāmdan ve āye-gīr-i mekārīm olmaları emr-i meczūm ve daĝdaĝa-i i'tirāzdan sālīm eydüĝi ma'lūmdur. Bu şüretde ḫulefā-yı rāşidīn rıdvānu'l-lāhi 'aleyhim ecma'ın ḫazerātı ḫaḳklarında sitāyiş ü şenādan ğayrı sūḫan-ārālīḳdan dem-sāz olanların dehān-ı hezeyān-gūyları laṫme-gāh-ı ṫabanca-i te'dīb oldıĝı gibi zıllāl-i efkeni mefārīḳ-ı enām olan mülūk-ı mekārīm-i sülūkūñ zīr-i sāye-i re'fet ve vāye-i ḳānilerinde mesned-nişīn-i ferāĝ olan ḫāş u 'ämme du'ā ve taḫşil-i rızadan mā'ādāya mesāĝ olmayup belki her şaĝīr ü kebīr ve ketḫudā vü emīr silsile-i rızā vü itā'atlerinde esīr olup dā'imā zıkr-i cemīlleri muḫacirīn şayd u teşḫīr eylemegi mu'tād idinmegi kendülere [3a] sermāye-i necāt-ı mebd'e vü me'ād eylemişlerdür. Ammā merātīb-i nās 'aḳl u idrāk cihetinden mütefāvit ü cehālet ü ğaflet cihetlerinden mütebāyin ü müteşettit olmaĝın ba'zı dā'ire-i 'aḳıldan devr ü 'ilm ü dāniş vādīlerinden mehcūr olan cāhil müteĝāfil ve me'a hezā celāyā-yı ni'em-i mülūk ile mütene'im ü mütereffil maḳūlesi 'aceb ü pındarı kendüsine sermāye-i kār ve merdüm-āzarlıḳ şīve-i nā-hencāri ile iftiḫār idüp ḫavāḳından mahūl 'uhdesi olan ḫuşūşāt-ı maṫlūbeyi görmege ḳudret-yāb olmadıĝından başḳa vedī'a-i ḫamīr mayası olan belādet ü ḫumḳı bilmekden ĝāfil ya'nī kendü nefesine 'irfān u itḫilā'dan müteḳāşır u 'aḫıl olmak taḳrībi ile gāh gāh ḫaḳḳ-ı ḫāş u 'āmmede hefevāta düçār oldıĝından mā'ādā ba'zen bāre-i selāḫīnde daḫi zebānın zaḫṫa şāḫīb-i iktidār [3b] olmayup bu vechle 'ācilen ve 'ācilen raḫmet-i Bārīden ba'īd ve gürūhun ḫilāfi ya'nī meded-kārī-yi 'irfān ve bedraḳa-i fazl u iz'ān ile varṫa-i hevī-nāḳdan kenāre-gīr-i necāt olanuñ 'ömri mezīd ve iki 'ālemde sa'īd ve rüy-ı tāb-nāḳı elbette sefid olmuştur. İmdi bu derde mübtelā ya'nī delālet-i cehl ile sır der-hevā olup inhitāk-ı ḫürmet-i mülūkı müceb kelimāt-ı nā-sezā ile sūḫan-ārā olan yārān-ı perīşān-güftarı tenbīh ü tḳāz ve ḫavene-i bed-zebān ve kecreftarı teşdīd ü aĝlāz itmegi اربعين من حفظ على امتى اريسته⁴ ḫadīsen daḫlū'l-cennete işāret-i pūr-beşāretin endīşe iderek āşār-ı şaḫīḫadan fark-ı ḫadīs-i şerīfūñ cem'an iḫtiyār u nef'i 'ām olmaḳ fikriyle zebān-ı Tūrki üzere tercüme şüretinde şerḫ olunması i'tibār olup nāmın ḫüsnü's-Sülūk fi Şāni'l-Mülūk ile tevsīm ve ḫaşbü'l-iktidār [4a] elfāz-ı ğarībe ityāni

2 O (Peygamber) keyfine göre konuşmaz. O ancak kendisine vahyolunani söyler (söylediği her şey vahye dayanır) (Necm 3-4).

3 (Ashābım) yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız hidayet bulursunuz.

4 Ümmetimden kim kırk hadis ezberlerse (...)

tekellüfünden ictinâb iderek 'ibâret ü vâziha ile edâ vü tetmîm eyledüm ve bu tercüme-i dilpezîr Cenâb-ı Selîm eṭ-tab 'zî-re' fet Süleymân-sîret 'âlî-himmet sāye-i eḥaṣṣ-ı ilah şehriyâr-ı âlem-penâh dârâ-yı zamân güzîde-i Âl-i 'Oṣmân firâzende-i a'lâm-ı dîn ü devlet fûrüzende-i ruḥsâr-ı mülk ü millet mihr-i sipihr-i cihân-bânî mâh-ı evc-i kişveristânî sultânü'l-hâfîkeyn ḥâdimü'l-Harameynü's-Şerifeyn es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân Selîm Ḥân ibnü's-Sultân el-âzi Muṣṭafâ Ḥân *edâma'l-lâhu te'âlâ* devleteh ve sultâneḥ ve e'azz-i enşâreḥ ve a'vâneḥ ve âşaf-ı bî-nazîr müşîr-i müşterî-yi tedbîr nâzım-ı menâzımu'l-memleketü'l-Oṣmâniyye nâhic-i menâhicü'l-ma'deletü'l-Ḥâkâniyye şâhibü's-seyf ve'l-ḳalem sümmiye men ḳâle ene eṣṣaḥu'l-Arabi ve'l-Acemi Şadrü'l-a'zam el-Hacc 'İzzet Meḥmed Paşa *yessera'l-lâhu [4b]* mâ yeḥtâru ve mâ yeşâ ve muḥaṭṭıru ḥâlin ve ricâlü'd-dehri mâliki ezimmeti'l-feḏâ'ili fi'l-aşri ḥaberi külli mecdin ve mübtedâhu ve bidâyeti kulli faḍlin ve müntehâhu li külli zamânin vâhidün yuktedâ bihî ve hâzâ zamânu hüve lâ şekke vâhidü keşşâfi'l-müşkilâti ḥellâli'l-mu'dilâti Şeyḫü'l-İslâm Müfti'l-enâm Dürrî-zâde es-Seyyid Meḥmed 'Ârif Efendi *edâma'l-lâhu te'âlâ* fazâ' ileḥ mädâm şaḥâ'if-i tetellî ḥazerâtınuñ evân-ı ma'delet ve eyyâm-ı devletlerinde ser-menzil-i ihtitâma resîde ve ḥarîr-i taḥrîre keşîde kılınmış olmaḡla teberrüken ve teyemmünen dîbâcesini nâm-ı nâmı ve ism-i sâmilileriyle muvaşşah ḳıldum. Ve bu ḥaḳîr-i pür-taḳşîr ya'nî ez'af-ı 'ibâdu'l-lâh es-Seyyid Muḥammed Cârü'l-lâh eṣ-Şâzeliyyü'l-Ḥalvetiyyü'l-Ḳudsînuñ evân-ı cem' ü tedvîni zamân-ı galebe-i hîbe-i şeybeye teşâdüf itmegin tenḳîḫ-i 'ibâret ve teḫzîb-i rivâyetde vuḳu'-yâfte olan ḳuşur u küsürü gezlek-i 'afv [5a] ile işlâḥ olınmak şîme-i müstahşenesi ihvân-ı şâhib-i mü'tâla'adan ricâ ve ta'n u teşnî'î du'â-yı ḥayra tebdîl eylemelerinün zıll-ı inşâflarına ilticâ olunur. *ومن الله التوفيق وهو المولى ونعم الرفيق*

Evvelki Ḥadiş-i Şerif

و بسندنا المتصل الى الامام السيوطى رحمه الله تعالى عن تخريح العقيلي و ابن عدى في الكامل عن ابى هريرة رض انه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم
اذا اراد الله ان يخلق خلقا للخلافة مسح ناصيته بيده

İmâm-ı Suyûṭiye muttasıl olan senedimize mülâbis müşârün ileyh Ebü Hüreyre *raḍıya'l-lâhu te'âlâ* 'anhudan mervî kitâb-ı kâmilde olıçı 'Uḳaylı ve İbn-i 'Adiyy taḥrîclerinden rivâyeten taḥḳîḳ didi ki:

سَمَّ قال رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم
Resülullâhü's-Şaḳaleyn olan Şâhib-i Sa'âdet [5b] Efendimiz buyurdılar ki:

اذا اراد الله mükevvenâtı yokdan icâd ve var iden Rabbü'l-'azze ḥazretlerinün meşiyetün 'aleyhlerinün ta'alluḳı ḳarîb olduḡı vaḳtde

bir maḥlûḳı ḥalk itmeklige

yeryüzinde olan maḥlûḳâta ḥalîfe ḳılmaḳlık için

5 Muvaffakiyet yalnızca Allah'tandır. O, en iyi dost; en iyi yardımcıdır.

Rabbü'l-erbāb hazretleri ol halife idecegi kulunuñ cebinini ya'nı alınıñ mesh ider.

bede yed-i kudretleriyle anuñçün ki ol halifede mehabet ve kulüb-ı nâsda heybet vâkı' olup hattâ şifât-ı rubûbiyetden kendüye ihsân eylediği 'adl ü merhamet ü nüfûz sebebiyle emr-i dinde te'sîr bulunsun ki nizâm-ı 'âlem bir nehc-i şer'-i mu'tahhar müyesser ve bu vechle ol halife sâ'ir halkdan mümtâz ve mu'teber ola. Nitekim Sehl bin 'Abdullâh et-Tüsterî hazretlerinden mervîdür ki:

اول من يعقد اللواء للخليفة الرَّبِّ جَلَّ علاويضع [6a] يده على هامته ومن اجل ذلك تقع له الهيبة في القلوب وقال لوكان لى دعوة مستجابة لجعلتها للسلطان⁶

ya'nı ibtidâ halife için livâyı 'a'kd iden *Zü'l-celâl* hazretleridür. Bunda teşbîh şu vechledür ki pâdişâhlar tarafından bir bendesine tuğ u sancak virecek olduğda zâhire çıkmazdan evvel ibtidâ kendüleri ol bendesine vüzerât u velâyet rütbesi i'tibâr ve mertebe-i vezârete lâzım olan sancak ve sâ'ir takım ve malzeme-i vüzerât ne ise anı tanzîm ü iktidâr eyledikden sonra nâsa i'lân için hil'at u vezâreti iksâ eylediği gibi Cenâb-ı Hakk halifelige müteretteb ve lâzım-ı tedbîr ü taşarruf u mehâbet ü kudret ü 'adl ü merhamet ü a'vân u enşâr u kahr u galebe hâletlerini ve sâ'ir halifelige müteferri' her ne kadar levâzımât-ı zâhirî ve ma'nevî var ise cümlesini bi'z-zat kendüleri tertîb ü tehiyye ile **[6b]** *يدالله فوق ايديهم* mefhûm-ı şerîfi üzere evvelâ kendüleri halifeligini rızâ ves teslîm ve ba'de kullarına daği Şâhib-i Sa'âdet Efendimize tahte'ş-şecere de vâkı' olan mübâyâ'a mişillü bey'at itdirüp hattâ kalplerde heybet-i hilâfet hâşıl olmak için Rabbü'l-'azze hazretleri yed-i kudretlerini o halifenün başına vaz' ider diyü buyurdu. Ve eger benüm için müstecâb olur. Bir du'â olaydı sulţân için iderdüm diyü müşârün ileyh hazretleri nâtıka pîrâ-yı tahkîk oldı.

Ey ahî! Hulefâ vü mülük u selâtinün kadrleri işte bu vechle a'lâ vü mürtefi'dür ki ehad-i nâsdan kimse anlaruñ ma'kâm u mertebelerine vâşıl olamazlar. Bu şürette cümleye lâzım olan anlaruñ emrlerine mu'tava'at ve zerreten mâ-tavrlarında bir hâl görüp ta'n-endâz olma'ğdan gâyet ictinâb olma ki dünyâda ve ahrette mu'azzeb olmayasuñ ve işüñ rast gele. **[7a]**

İkinci Hâdis-i Şerîf

قال الامام الترمذى رحمه الله تعالى
قال ابو بكره سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
يقول من اهان سلطان الله في الارض اهان الله

Ma'lûm ola ki sulţân 'âlemde halife bedelidür. Ve halife daği Resûlullâh *şalla'l-lâhu aleyhi ve sellemüñ* bedelidür ki hükmi ve katınuñ halkında olan ef'âlün muktezası üzere olur görmemesin iş bu hâdis-i şerîfi rivâyet iden İmâm-ı Tirmizî Ebü 'İsâ Sünende Ziyâd İbn-i Küseyb el-'Adevîden rivâyet ider ki:

6 O ki, zamandaki her şeyi görüp gözeten, olayların öncesini ve sonrasını bilen, zamanın tüm kıymetli bilgisine sahip olan, her yeri kuşatan, dilediğini yapan ve seçendir.

7 (...)Allah'ın eli (kudreti) onların elleri üstündedir (...) (Fetih 10).

Ben Ebî Bekre ile 'Âmirüñ serîri altında idüm. Ve 'Âmir hutbe okudu ve üzerinde fâhîr elbiseler var idi. Ebî Bekreye didüm:

انظر الى اميرنا bizüm emîrimüze nazar eyle.

فاسيقلار يلبس ثياب الفساق fâsıqlar esbâbına gir.

Ebü Bekre Küseyb el-'Adevîye sükût [7b] eyle didi.

ben Resûlullâhdan işitdüm buyururlar ki:

من اهان سلطان الله في الارض Bir kimse Allâhü 'aẓîmü 'ş-şānuñ arzında olan sulţānına ihānet itse ya'nî taḥẓîr itse

Allâhü te 'ālā o kimseye ihānet ider yāḥūd 'aleyhine du 'ā olmaḡ da muḥtemeldür. Ya'nî Allâhü te 'ālā aña ihānet itsün diyü taḥẓîr ü inkisâr ola. Temme hazā el-ḥadîş. Lâkin bu ma'nāya tenbîh üzere Şiddîk-ı Ekber raḍıya 'l-lāhu te 'ālā 'anhu buyurdi ki:

يا نىٰ mukteẓā-yı mertebe-i ḥilāfet üzere benüm için bir salţanat ve şiddet vardır. Baña 'arız olur çünkü böyledür.

قاچان تارتق-يٰ هاڭقدان سمت-يٰ ḥilāfa 'udül bulunmamaḡ için ğazab itsem benden ictināb idüp mu'arızā kaydında olmañuz

لاؤتّر في اشعاركم وابتشار [8a] ḥattā sizün zāhir ü bātınıñuza te'sîr itmeyüm. Ya'nî benüm o ḥāletde iḥtiyārum meslûbdur. Çaresi teslîmdür. Qaldı ki قاچان بي-ḥasebi'l-beşeriyye sehven bilmezlik ile farzı semt-i ḥilāfa meyl idersem beni toġrulduñ. Ya'nî iḥtâr u agāḥ idüñ dimek ola. Bu cümle su'âl-i muḡaddere cevāb olmaḡ üzere sevḡ olınmışdur. Güyā muḡaddemen taḡrîr buyurdıkları kelāmından fehmi olındı ki gāḥice bir mukteẓā-yı mertebe-i ḥilāfet bir ḥālet-i zuḥûr idüp iḥtiyārın selb itme rütbesine varınca ya o ḥāletde veyāḥūd Şiddîk-ı Ekber ḥazretleri ḥaḡdan meyl ider ise sükût u teslîm bizlere lâyıḡ mıdır dimesünler diyü قاچان buyurmuş ola. Zîrā Şiddîk-ı Ekber ḥilāfetün sırrını bilür ki ḥalîfenünñ fesādı ümmetünñ fesādından neş'et ider ve e'imme-i ehlu'l-lāhdan Sehl bin 'Abdullāh et-Tüsterî ḥazretleri [8b] buyurdi ki:

سولتان قوتبدور سلطان هو القطب Sulţān ḡutbdur. Ya'nî medār-ı nizām-ı 'ālem anuñla devr ider.

فاتقوا الله في امامكم İmāmımızuñ ya'nî pâdişāhuñ ḥaḡqında Allâhdan ḥavf üzere olıñuz.

فانّ به قوام الدين Zîrā dînünñ ḡıyāmı ve rüsüm-ı şerî'atünñ icrāsı anuñla olur.

Eger pâdişāḡ zātında şālih olmazsa

وقال انّ الخليفة اذا كان غير صالح o abdāl-ı seb'adandur ki Rabbü'l-'ālemîn 'ālemi anlar ile ḡıfz ider.

واذا كان عادلا صالحا قاهر و منصفا Eger şālih ü 'ādil ü ḡāḡir ü munşıf olursa

فهو القطب الذى يدور عليه الرّحى o kuṭb'dur ki degirmen anuñ üzerine döner. Teşbîh tarîkiyle dimek olur ki ya 'nī şalāḥ-ı dīn ü dünyā kuṭb ile hāşıl olur ve pādişāhlar zāhirde kuṭb oldukları müsellemdir. Ve eger 'adl ü şalāḥ ile muttaşif olur ise bāṭında daḥi kuṭb [9a] olmuş olur.

وقيل له Sehl ḥazretlerine dinildi ki:

اى الناس خير Nāsuñ kaḅırsı ḥayırılıdır.

فقال السلطان Buyurdılar ki pādişāḥ ḥayru'n-nāsdur.

فقال السائل Su'āl iden didi ki:

كناثرى السلطان من شرار الناس Bizler sulṭānı şerār-ı nāsdan ḅann ider idük didi.

فقال مهلاً Bu ta 'bīrde şüret-i zāhire nazār eyle 'acele itme.

ان الله كل يوم نظرتين Rabbü'l-'ālemīnün her günde iki nazarı vardır.

نظرة الى سلامة اموال المسلمين ودمائهم Bir nazarı Müslimīnün mälları ve kaḅları selāmetinedür.

نظرة الى سلامة اىكارهم Bir nazarı daḥi Müslümanlaruñ bākirelerinün selāmetinedür.

فیطلع في صحيفته Sulṭānuñ şāḥife-i a 'mālinde bu iki selāmete muṭṭalı ' olur ya 'nī pādişāḥ u sulṭān 'adl ü şalāḥ ile muttaşif olup Cenāb-ı Ḥaḅḅ tarafından me'mür oldığı üzere kaffe-i 'ibādu'l-lāhuñ selāmet-i [9b] istirahatleri taḥşiline her an icāle-i nazār-ı teyaḅḅuz ve zükür u ināşuñ māl ve cānlarını ve ebkār-ı Müslimīni muḥāfaẓa ve ḅabt-ı eşirrä ve ḥaram-zādede ihtimāmından nāşī 'amme-i 'ibāduñ selāmetine o pādişāhuñ a 'māl-i şāḥifesinde Cenāb-ı Rabbü'l-'azze muṭṭalı ' olmaları ḥasebiyle جميع ذنوبه o pādişāhuñ cümle günāhını maḅfıret ider.

Üçinci Ḥadīs-i Şerīf

قال الامام البخارى في تاريخه عن ابي ذرّ انه قال

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

انه سيكونه بعدى سلطان فاعزّ وه فاته من اراد ذله ثغرة في الاسلام وليست له توبة الا ان يسدها و ليس يسادها

الى يوم القيامة

İmām-ı Buḅārī *rahmetu'llāh* Ebī Zerrden rivāyet eyledigi ḥālde tārīḥinde didi ki Resül-i Ḥudā o şefī'-i rüz-i ceẓā Muḥammedü'l-Muşṭafā 'alla'l-lāhu te 'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdu ki:

انه [10a] taḅḅik-i şān

سكونه بعدى سلطان kaḅiben benden şoñra sulṭān olur ya 'nī benden şoñra ümmetümüñ meşāliḥini temşite Vācib te 'ālā ḥazretlerinün kemāl-i 'ināyet ü leṭāfetiyle sulṭān me'mür ve manşüb olur.

وه Pes imdi Ey Ümmetüm! O sulṭāna sizler i 'zāz u ta 'zīm idiñüz.

فانه Zīrā taḅḅik-i şān

هَر كِم مَن اراد ذَلِّه her kim o sultân hâkıkında zillet ü hâkâret murâd ider ise

إِسلام ثَغْرَةٌ فِي الْإِسْلَام Islâm'da bir rahne ve bir delik açmış olur. Ya'nî teşbîh tārîkiyle dimektür ki ehl-i İslâmıñ bir gûne ifsâd u rahnesine sebep olur ki

و لَيْسَتْ لَهُ تَوْبَةٌ o kimse için tevbe ile şalâh kabûl itmek mümkün olmaz.

أَلَا إِنَّ يَسَدَّ Meger o rahne ve deligi kapaya ve sedd eyleye. Ya'nî beyne'l-İslâm vâki' olan fesâd rahnesini sedd ü işlâh itmek kâbil ola. Ol ise muhâl kâbilindendir. Nitekim buyururlar:

و لَيْسَ بِسَادَمًا [10b] إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ Hâlbuki yevm-i kıyâmete dek o rahne ve fesâdı işlâh u sedd idici yokdur. Bu sûrette selâtin ü mülûk-ı İslâma züll murâd iden kimse bu mişillü fesâd u rahnedan ictinâb eylesün. Zîrâ kıyâmete dek 'ilâci kâbil olmaz ve istiğfâr u tevbe ile şalâh kabûl itmez. Ammâ ahır gelür ve o fesâdı işlâh ider dinilür ise o fesâdı iden yine hıramânda kalur ve ilâ yevmi'l-kıyâme o fesâd üzerine terettüb idecek ve zerr ü mazarrat o kimesnenün defterine kayd olunur. Günâhlardan bir günâha beñzemez ve 'âmmeye râci' bir fesâd oldığından *ma'âza'l-lâhu te'âlâ* ol kimesnenün selâmet-i hâli dünyâ ve aḥrette kâbil olmaz. Hemân Hâkık *te'âlâ* hâzretlerine şıgıñup bu mişillü mülûk u selâtin ü hâlifetu'l-lâh hâzretlerinün ednâ mertebe-i hilâflarında bulunmamağa sa'y idüp da'vet-i hayrlarına taḥşil-i rızâlarına [11a] mazhar olmağa cedd ü ihtimâm gerektür.

Hâşıl-ı ma'nâ: Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz buyururlar ki benden sonra yakıncaıcıda ümmetümün meşâlihini ru'yete ve şer'at-i ğarâmı tenfize ve muhâfaza-i bilâd ü 'ibâd u te'dîb ü tenkîl eşirrâ ve erbâb-ı bağy ü 'inâda min kâbli'l-lâh sultân ta'yîn ü naşb olunur.

Ey Ümmetüm! Sizler sultânıñuza i'zâz u ta'zîm idiñüz. Anı ta'zîz vâcibdür. Hattâ bir âdem o sultânıñ *ma'âza'llâhu te'âlâ* zilletini murâditse ehl-i İslâm içinde bir delik ve rahne açâ ki kıyâmete dek o rahneyi tevbe ve istiğfâr ve sâ'ir vechler ile sedd idemez. Ve mürtekeb olan dünyâda ve aḥrette hazelânda kalur.

Ey Karındaş! Ma'lûmuñ olsun ki pâdişâhlarıñ vücûdları bu ümmet-i Muḥammede maḥz-ı bereket ü hayr ve bâ'îş-i selâmetdür. Egerçi zâtında ol daḥi bizüm gibi beşer ve bir maḥlûk-ı Hudâdur. Ammâ anlarıñ vücûdlarıyla bizüm vücûdlarımız bir degildir. Görmez misin ki [11b] hayât u beķâsıyla şarķ u ğarbda olan dîn karındaşlarımız ve re'âyâ vü berâyâ râḥat ile yaturlar yerlerinde ve mâllarından ve cânlarından emîndürler. Ve eger *ma'âza'llâh şümme ma'âza'llâh* sultânımız olmasa 'âlem herc ü merc olur ve yerlerimizde yatmaķ degil mâl ve cânlarımızdan emîn olmaķ mutaşavver olmaz idi. Çünki böyledür. Dâ'imâ rızâlarında olalum ve şalâh-ı hâl ile du'â idelüm.

Dördinci Hadîs-i Şerîf

قال الامام الترمذی عن ابي هريرة رضی الله تعالی عنه
قال رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم
ثلاثة لا ترد دعوتهم الامام العادل والصائم حتى يفطر و دعوة المظلوم

İmām-ı Tirmizî Ebû Hüreyre hazretlerinden rivāyeten Şāhib-i Sa‘adet Efendimiz buyurdılar ki:

ثلاثة ٴٲ kimesnenüñ

لا تردّ redd olunmaz ve girü dönmez

دعوتهم du‘āları.

الامام العادل Biri imām-ı ‘ādildir. ‘Adlüñ ma‘nāsı zīr-i hükümetine pādişāhlar evvel emirde [12a] mu‘tedil ü mnşaf vāliler ve zābiñler vaz‘ ve fuķarā-yı ra‘iyyeti zulme ve cebābireden hıfz itdirmege nezāret ve mazlūmuñ haķķını zālinden ber-nehc-i şer‘ī aliverüp ol zālümüñ şer‘an haķķında lāzım olan cezāsını icrā itmek.

Hulāşa-i kelām: Kitāblaruñ yazdığı üzere ađniyā vü fuķarāda emniyyet ü selāmet ve māl ve cānlarına ta‘arruzdan ictināb itmek ve itdürmekdür. Şerī‘at-ı garrā elde bir mizāndur ki ri‘āyet olındığı taķdirdede bir şeyde ziyāde ve noķşāniyyet olmaz. Belki her şeyde ta‘dīl ü tesviye bulunmuş olur.

والصائم حتى يفطر Ve biri dağı iftār idinceye dek şā‘im olan kimesne.

و دعوة المظلوم Biri dađı mazlūm olan kimesnedür ki zālinden zulm görmüşdür.

İş bu üç kimesneden imām-ı ‘ādili muķaddem zıkr itmesi zāhir ü bātında ‘inda’l-lāh mertebesi refī‘ oldığına işaretdür.

Ve şā‘imi dağı du‘āsınuñ [12b] müstecāb olmasını iftār idinceye dek diyü taħşış itmesi bir ādem meşelā şavm-ı dehre veyāhūd şavm-ı Dāvuda veyāhūd ahyānen şavma mülāzım olmaķlık ile ol kimesnenüñ her sā‘at du‘āsı müstecāb olmaķ lāzım gelmez. Belki du‘āsınuñ қабул olması iftār vaķtine dek demek olur. Yoħsa gicelerde ve şā‘im olmadığı vaķtlerde dağı du‘āsı müstecāb olur demek degildür.

Ve hadīs-i şerifde الصائم العادل والامام دعوتهم ilā uħrā dinidikden şöra ve المظلوم diyüp da‘vet lafzını tekrāren itmişler. Ma‘nā tamām idi. Bu taķdirdede da‘vet lafzını tekrār getürmesi şu vechledür ki mazlūmuñ du‘āsı imām-ı ‘ādil ü şā‘im mişillü münşerihü’ş-şadr olarak du‘ā degildür. Belki te‘şir ü infi‘āl ile Cenāb-ı Haķķa muztaribü’n-nefs oldığı hālde du‘ā oldığına binā‘en ziyāde te‘şir ü müstecāb olmasına işaretdür. [13a] و هم bi-ğayr-i haķķ zulm ü ta‘addiden be-ğāyet ihtirāz olinmağa tehdid ü tenbīh vardır. Zīrā Vācib te‘ālā hazretleri kullarınıñ zulmine bir dürlü rāzı degildür. Anıñçüñ dünyā fışķ ile ħarāb olmaz. Belki zulm ile ħarāb olur diyü mütehaķķık ve manşüşdur. Buħtü’n-naşruñ Kudis-i Şerif ve ħavālisini taħrib ve benī İsrā‘īli katl-i ‘ām itmesi mücerred benī İsrā‘īlüñ zulmleri müzdād oldığına binā‘endür. Ĥattā bir gün insān şüretinde Cenāb-ı Haķķ bir melek gönderdi. Altında bir kışraq var idi. Bir çeşme başında bir ādem inegini şuvarur idi. Ve inegün yanında bir buzağısı berāber idi. Melek o buzağıya izn-i Bārīyle kışraqımuñ yanına gel diyü işaret ve bildürdi. Ve ol sā‘at buzağı kışraqıñ yanına

geldi. Ve berâber gitmeğe başlayınca buzağı şâhibi buzağımı nereye götürürsün diyü çağırınca melek daği [13b] buzağımı benüm kışrağumdan hâşıldur. Sen ne dimek istersin diyü cevâb viricek o âdem feryâda başladı.

Ey ma'şere'l-Müslimîn! Görün bu âdemün da'vâsını. Hiç kışrağdan buzağı olur mı diyü beyinlerinde nizâ' oldıkda mahkemeye gittiler. Ammâ ilerüce melek kâđīya varup rüşvet 'arz u i'tâ eyledikden şöra murâfa'aya tûruşdılar. Kâđī buzağıyı melek tarafına hüküm idicek harîf feryâda başladı. Çünkü benî İsrâ'îl vaktinde üç kâđīya dek giderler ve murâfa'a olurlar idi. Ahr bir kâđīya daği vardılar. Yine melek muqaddemce rüşvetini i'tâ itmek hasebiyle yine buzağı melek tarafına hüküm olındı. Harîf yine râzı olmadı ve üçüncü kâđīya vardılar. Ve yine melek muqaddemce ilerü vardı ve kâđīya kažiyyeyi bildürdi. Ve rüşvetini 'arz ü da'vânuñ faşlını istedikde [14a] ben hayz gördüm bu da'vâyı istimâ' idemem diyü cevâb eyledikde melek daği *subhân'allâh* hiç ricâl hayz görür mi bu nasıl söz diyecek. Kâđī daği senün da'vân benüm hayz görmem gibidür diyü melegi ilzâm idince ol vaqt melek قاضيان في النار وقاض في الجنة dimişdür. Cennete girecek kâđī hem 'âlim ve hem hükümeti haqq üzere olandır. Ve kâđīyâdan biri 'ilmi var lâkin da'vâyı haqq üzere faşl itmez ve hilâfına hüküm ider ve biri daği 'ilmi yok şer'i'ati itlâf u zâyı' ider diyü Haqqı İsmâ'îl Efendi⁹ beyân itmişdür. وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ¹⁰ ilâ ahiri'l-âyeh kerîmesinün tefsîrinde benî İsrâ'îl kavmine ne vechle 'azâb istişâl olındığı tafşîl üzere ehl-i tefsîr beyân itmişlerdür. Bunda 'ibretnüma bir kışsa-i garîbe vardur.

Zıkr idelüm vaqtâ ki Buhtü'n-naşr [14b] benî İsrâ'îl kavminün 'umüm üzere katl ü memleketlerinün tahribine ikdâmına Hazret-i Dânyâl müşâhid ü vâkıf olunca Buhtü'n-naşruñ 'aleyhine du'â vü inkisâr itmek niyyetinde iken Bârî *te'âlâ* hazretleri tarafından kendüye ilkâ olındı ki bu bâbda sükût eyle. *Subhân'allâh* müşkil bir iken iki oldı. Bu kavm putperest ve benî İsrâ'îl ise ehl-i kitâb ve Müslim iken bunlara bu fırsat nedendür diyü fikrde qaldı. Ba'd-ı zamân Buhtü'n-naşr Quds-i Şerîf sekenesinden yedi kimesneyi esîr tarîkıyla ihrâc eyledi ve vilâyetleri olan İrân zemînine giderler iken benî İsrâ'îl hudûdından çıkdılar ve İrân hudûdına girdiler ve Dânyâl hazretleri girdiği yerleri temâşâ ve ahvâllerine vâkıf olarak gider idi. Uğradığı memleketler ahâlîlerini müşâhede eyledi ki kimesne kimesneye gözün [15a] üstünde kaşuñ var dimeye. Qudreti yok ve emînlik ve ahâlîler ve re'âyaları ma'mûr. Bu vechle 'adl-i şüretlerini gördiği gibi kendüye inkisâr itmemek için tenbîh olındığınıñ sırr u hikmetine vâkıf oldı ki Bârî *te'âlâ* hazretleri bu dünyayı halk itmekden murâd-ı 'aliyyeleri kıyâmete dek devâmıdır ve devâm daği ma'mûrlığa tavaqquf ider. Ve ma'mûrlık daği re'âyâ vü ağniyâ zulm görmeyüp eküp biçmek ve herkes kâr u kesbleriyle meşgûl olmağ ellerinden malları tecrîm ü cebr tarîkıyla alınmayup ve cebâbire ve gayrilerden kendülere tasalluğ olunur ise men' ü def'lerine vülât u hükâm taraflarından ikdâm olınmağ ile olur. Bu ise benî İsrâ'îl kavminde yok idi ve keyfe mâ yeşâ' rızâ' u'l-lâha muğâyir envâ'-ı zulm ve ta'addiyâta cesâret ve fışk u fucûr 'indlerinde

8 İki kadı cehennemde biri ise cennettedir.

9 Nevevî'nin Arba'ün adlı eserini geniş ve etraflıca şerh eden 1653-1725 arasında yaşamış bir Celvetî şeyhi, müfessir ve şairdir. (Bkz. Karahan, Abdülkadir (1953), Türk Edebiyatında Arapçadan Nakledilmiş Kırk Hadis ve Tercüme Şerhleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 5 (5), 71.)

10 İsrailoğullarına kitapta (Tevrat'ta), "Yeryüzünde iki kere fesat çıkaracaksınız." diye bildirdik (İsrâ 4).

mübâh menziline vardı. Binâ'en 'aleyh Allâhü *te 'ālā* [15b] hazretleri daği Buhtü'n-naşrı taslîf ile gâzâb u istîşâl eylediği kütüb-i muṭavvelâtıda mestûrdur.

Beşinci Hâdîs-i Şerîf

اخراج امام الطبرانی عن ابي بكره أنه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
من اجل سلطان الله اجل الله يوم القيامة

İmâm-ı Taberânî *rahmetu 'l-lâhu* Ebî Bekre *rağıya 'l-lâhu* 'anhudan taḥrîc eylediği hâlde taḥkîk didi ki efdalü'l-mahlûkât şâhibü'l-mu'cizât hazretleri buyurdu ki:

من اجل Bir kimesne ta'zîm ü iclâl eylese

الله سلطان Allâhü *zû 'l-celâl* hazretlerinüñ sultânına

İcâz ü ta'zîm vâcibü'l-vücüd olan Rabbü'l-'âlemîn hazretleri daği ol kimesneye yevm-i kıyâmetde ta'zîm ü tevķîr ü ihtirâm itse gerekdür diyü sa'âdetle buyurmışlardır. Mahlûkâtuñ sultânına dinmeyüp Allâhuñ sultânına diyü muzâf kılması mahlûkât üzerine sultân [16a] halîfeyi nâsuñ dilemeleriyle olmayup mücerred kullarına ḥayırlı olanı kendü zât-ı eḥadiyyetleriyle¹¹ naşb u ta'yîn eyledigine işâret ve bunuñ sırr u sebebi daği ol ḥudâvend-i bîçün hazretleri kullarınuñ cem' -i umür u ḥuşuşlarına faẓlen mütekeffil olduklarından 'ibâduñ meşâlihini rızâ-yı vaḥdâniyyetine muvâfık ve irâde-i 'aliyye-i samedâniyyetine muṭabık itdireceğine delâlet ü imâ olmağla bu taḥdîrde zıllu'l-lâh olan sultânınıza muṭâva'at eyledigiñüz şüretde dünyâ ve aḥretde felâh u necât bulursuz. Ve ḥilâfında olanlar daği min ṭarafı'l-lâh kaḥr u gâzâb-ı Bârîye maẓhar olurlar. Zîrâ o sultânı bi'z-zât Allâhü 'aẓîmü 'ş-şân itmişdür ve 'ale'l-ḥuşuş 'âdil oldığı vaḥtde elbette kendüye şâhib olur ve tutduğu işlerde suhûlet ü kolaylık ḥalk ider. Ammâ ¹² لا اطاعة للمخلوق في معصية الخالق diyü su'âl vârid olur ise [16b] elbette pâdişâh olanlar tefâddulen Cenâb-ı Ḥaḥk ṭarafından ḥalîfedürler. Bârî *te 'ālā* hazretlerinüñ emr-i 'âtileri üzere ḥareket ve Peyğamberimiz *şalla 'l-lâhu te 'ālā* 'aleyhi ve sellem Hazretlerinüñ sünnet-i seniyyeleri üzere 'amel itse gerekdür. Yoḥsa ma'şiyet ile ehl-i İslâm pâdişâhlarından bir pâdişâh emr itmişdür. Zîrâ eşerde vârid olan ḥadîs-i nebevî muḥtezâsınca ¹³ بين اصابع الرحمن diyü mervîdür. Ḥalîfe mülük u sultânlaruñ ve mü'min olanların kalbleri Vâcib *te 'ālā* hazretlerinüñ kudret parmakları beyninde dâ'ir olmağla ṭıbk irâdeleri her vaḥt yollu ve ḥayırlı şeylere bi'tṭabi' mâ'il olmaḥ mertebe-i ḥilâfet muḥtezâsından olmaḥ cihetiyle Cenâb-ı Ḥaḥk daği mâ'il oldukları ḥaḥk ṭarafına sevk ü delâlet ideceği muḥaḥkaḥdır.

Ey birâder! Sultânlaruñ ne vechle maẓhar-ı sa'âdet ve 'inda'l-lâh maşdar-ı [17a] ḥayr u 'inâyet oldığı bundan fehm eyle. Ve kaṭ'â ṭarafına dil uzatma ve ğybet itme. Mücerred hemân şalâh-ı hâl ile du'â eyle.

11 Derkenar: Ya'nı kendü zât-ı eḥadiyyetleriyle naşb u ta'yîn dimek halâyıkuñ iradelerine muvâfık tefâddulen 'inâyet itmesidür. Vücüb tarķı üzere dimek degildir.

12 Yaradan'a itaatsizlik içinde olan hiçbir yaratığa itaat olunmaz.

13 Kalpler, Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır.

Altıncı Hâdîs-i Şerîf

قال الإمام النسائي رحمه الله تعالى إمām-ı müşārün ileyh didi ki:

بعد روايت متاعده müte'addid rivāyetlerden sonra

وعن ابى أيوب داہي Ebī Eyyüb tarafından olarak

قال انه Ebū Eyyüb didi ki:

سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم Ben ol Allāhü 'azîmü 'ş-şānuñ Resûlünden işitdüm ki 'ālî olan Allāhü zü'l-celālün şalāt u selāmı anuñ üzerine olsun.

يقول Resûlullāh hâzretleri dir ki:

ما بعث الله من نبي ولا كان بعده من خليفة الا وله بطانتان بطانة تأمره بالمعروف وتنهاه عن المنكر وبطانة لاتألوه خبا لا فمن وقى بطانة الشر فقد وقى ما بعث الله

Vācib te'ālā hâzretleri göndermedi [17b]

من نبي Peygamberlerden bir peygamber.

ولا كان بعده Daہi peygamberden sonra olmadı

من خليفة halifelerden bir halife.

الا وله İllā o peygamber ve o halife için oldu.

İki battāne oldu ya'nî ma'iyetlerine iki battāne mu'ayyen oldu. Ve battāne diyü luğatde mu'temed-i musāhib-i karîn ki her bār kendü ile umūr-ı müzākere olınan kimesne veyāhüd bir fırqa ya bir cemā'ate dirler.

Battānenün biri o peygamber ve o halifeye emr-i bi'l-ma'rûf ile hayırlı ve müstahsen olan umūr u huşuşâtı ifade vü sevķ ve münkerāt-ı aksāmuñ olmaması ve men'î tarafında olur.

Ve diger battānenün biri daہi mefāsıde müte'allık ve ğayr-i müstahsen olan işlerden o peygamber ve o halifeyi kayırmaz ve men' itmez ve belki şerr tarafına sevķ ider.

فمن وقى بطانة الشر Bir ādem gerek peğamber ve gerek vālî [18a] ve hākim ve zābiğ her kim olur ise kendü mu'temed ü musāhib-i karîn diyü 'add eylediği kimesnenün şerrinden kendüyü hıfz ider ise

فقد وقى tahkik artuğ o kimesne maḥfûz olur. Zîrā şerr sevķ idenün kelāmı mesmû' olmadığı gibi hayr sevķ idenün sözleri ma'mûlün bih olmağ iktizā ider. Bu şüretde o peygamber ve o halife veyāhüd vālî ve sâ'ir hükümet şāhibi olan zātlar şerr işlemekden bi-izni'l-lāh maşûn u maḥfûz olurlar diyü Şāhib-i Sa'ādet Efendimüz buyurmışlardır.

Hāşıl-ı ma'nā: Bārī *te'ālā* hazretleri bir peygamber ve gerek andan sonra bir halife göndermedi. İllā anlar için umūr-ı müzākeresine kābil ikişer karīn ve muşāhib sırdaş oldu ve o karīnlerin biri müzākere vü müşāverede hayra delālet ve münkerātdan men' tarafında olur. Ve diger karīn daḥi şerr işleri sevkdən hālī [18b] olur ve eger bir ādem ol sū'-i karīnün şerrinden maḥfūz olur ise artık sū'-i harekātdan maşūn olmuş olur. Zīrā sevḳ olınan ḥuşūş ya hayrdur veya şerrdür ve şerrī sā' iḳ her kim ise kelāmı mesmū' olmadığı gibi elbette hayra delālet idenün sözine maḳşūr olduğu şüretde ol karīn şāhibi her kim ise şerrden maşūn olur. Haḳḳ *te'ālā* hazretleri cümleyi sū'-i karīnden ḥıfz eyleye. Āmīn.

Yedinci Ḥadıḡ-i Şerīf

قال امام السَّيْطِيّ عن ابن عمر أَنَّهُ قَالَ
قال رسول الله صَلَّى الله تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
السلطان ظل الله في الارض يأوى اليه كل مظلوم من عباده فاذا عدل كان له الاجر وعلى الرَّعِيَّةِ الشُّكْرُ وَاذا جَارَ كَانِ
عليه العَصْرُ وَعَلَى الرَّعِيَّةِ الصَّبْرُ

İmām-ı Suyūfī *rahimehu'l-lāh* İbn-i 'Ömer *raḍiya'l-lāhu 'anhudan* rivāyeten didi ki [19a] Resūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem *şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* hazretleri buyurdu ki:

السلطان ظل الله في الارض Sulṭān ki Cenāb-ı Haḳḳ tarafından ḳullarının meşālihini ru'yete ta'yīn eylediği zāt-ı 'ālī kadar yir yüzünde Haḳḳ *celle ve a'lā* hazretlerinin gölgesidir. Bunda ma'ḳūli maḥşūse teşbīh kabīlindedür. Şöyle demek olur ki şemsün ḥarāretinden insān cismānī ne vechle müte'ezzi vü muḫtarib olduğu cümleye ma'lūmdur. Ammā eger bir ağac veyāḥūd çadır ve dīvār ve sāye-bān her ne ise anuñ birinin gölgesinde ādem iḳāmet itse güneşün te'şīrinden rehā-yāb olup istirāhat eylediği gibi nās daḥi erbāb-ı zulme ve eşirrā ve bāḡī ve ṭāḡī ve 'ale'l-ḥuşūş düşmen keferesinden kendülerini ḥimāye ve muḥāfazaya muḥtāc oldukları sulṭānuñ gölgesi ḥimāyesinde cismānī ve rūḥānī mustazill u maḥmī vü emīn olurlar. Bu şüretde sulṭān u mülük u ḥalīfenün [19b] 'āmme-i Müslimīnün ḥıfz u ḥirāsetleri-çün vücūdları zārūrī ve muḥtācun ileyhdür.

Ḥattā 'ibādu'l-lāhdan her kim ki zulm görmüş ise o sulṭāna gelür ve tazallüm-i ḥāl ider ki zālīmden ḥaḳḳını alıvire.

Pes imdi o sulṭān 'adl idüp zālīmün zulmini def' ü icrā-yı ḥaḳḳ eylediği vāḳtde

o sulṭān için ecr vardır. Ya'nī 'ında'l-lāh me'cūr olur.

Ve ra'ıyyet üzerine daḥi şükr itmek lāzımdur ki zālīmden mazlūmuñ ḥaḳḳını alıvirüp 'adālet idiver.

Eger sulṭān 'adālet itmeyüp cevr eylediği vāḳtde ya'nī zālīmün zulmini def' ile ihḳāk-ı ḥaḳḳ itmez ise veyāḥūd āḥaruñ zulmini def' şöyle ḥırsun kendü daḥi cevr ü ta'addī ider ise

günāhı ol sulṭānuñ üzerine olur. Artık anuñ da'vāsı Vācib *te'ālā* hazretlerine

ğalır. Nitekim ¹⁴ عن رعيته 14 و كلّم راع [20a] buyurulmuşdur. Bu taqdîrde ra'iyetüñ hâli nice olsun denilir ise

راعى الرعيّة الصّبر ra'iyetüñ üzerine daği şabr u sükût itmek lâzımdır. Ya'nî bu bahâne ile sultânına dil uzatmasun ve inkisâr itmesün. ¹⁵ من صبر ظفر 15 mü'eddâsınca elbette şabrınıñ bir kat ve mazlûmiyeti cihetinden daği bir kat 'inda'l-lâh ecre nâ' il olacağı bî-iştibâhdur.

Sekizinci Hâdiş-i Şerîf

قال الامام السيوطي رحمه الله عن انس رضى الله عنه انه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
السلطان ظلّ الله في الارض فاذا دخل احدكم بلداً ليس فيها سلطان فلا يقيمّن به

İmâm-ı Suyûfî Enes *radıya'l-lâhu 'anhudan* rivâyeti üzere Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz *şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* hâzretleri buyurdılar ki:

السلطان ظلّ الله في الارض

Ma'nâ-yı şerîfi budur ki zıkr ü beyân olındığı üzere sultân [20b] Allâhü 'azîmü's-şân hâzretleri tarafından bir sâye ve vesîle-i te'mîn-i 'ibâddur ki anuñ himâyet ü muhâresesiyle bilâd ü 'ibâd havf-ı a'dâ vü kaṭṭâ'-ı tarîk ve haram-zâdeden emîn ve sedd-i şugûr-ı serhaddât ile herkes yerlü yerinde ber-ğarâr u mekîndürler. İş bu kaṣiyye müsellime şâbit oldısa

فاذا دخل احدكم بلداً pes imdi sizlerden biriñüz bir belde ve şehre dâhil oldığıñuz vaḳtde

ليس فيها سلطان ol beldede sultân elbette yokdur. Ya'nî olmaya

ههنا ol belde ve şehre ikâmet itmesün. Ya'nî bir memleketde ki sultân veyâhüd sultân tarafından vâlî olmaya o memleketde ikâmet câ'iz degildir. Sırr u sebebi oldur ki mu'âmelât-ı nâsda nizâ' ve birbirlerine şerr ü şürür ikâ'ı muḳtezâ-yı beşeriyet ve faşl u ḥasmı şerî'at-ı ğarrâya tavaḳḳufi zarûrîdür. Ve sultânsız memleketde ise aḥkâm-ı şer'iyye olmaz. Zîrâ ikâmet-i şer' izn-i [21a] sultâna muḥtâc ve bir maḥallde icrâ-yı şer'-i Ahmedî olmadığdan şoñra ehl-i İslâma göre o mişillü memleketde nefsdan ve 'ırz ve mâldan emîn olunmaz ki sâkin ola. Anuñçündür ki muḥâfaza-i nefis ve mâl ve 'ırzda muḥtâcun ileyh olan sultân mevcûd olmadığı gibi kişi nefsinı göz göre dünyâda muḥâtaraya ilkā itmiş olur. ¹⁶ وَلَا تَلْفُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ 16 âyet-i kerîmesinüñ ḥilâfiyla 'ameli ihtiyâr itmek ise bir âdem kendü irâdesiyle aḥrette nâr-ı 'azâba nefsinı fedâ itmesi lâzım gelür. Bu ise 'aḳlen ve naḳlen ne vechle memnû' olduğu iş bu hâdiş-i şerîfden ve sâ'ir kütüb-i muṭavvelâtda meşûr âşâr ve burhândan tettebbu' idenlere ma'lûmdur. İmdi pâdişâhlar ve sultân u mülük ve ḥalîfelerüñ ne vechle vücûdları şems-i ziyâ-güster gibi 'âleme pertev şaldığı ve şems ṭulû' itmediği vaḳtlerde ne güne 'âlem zulumâtda ğalır ise pâdişâhsız memleketlerde [21b] daği benî âdem zulumâtda bî-kes ke'l-'ümmî ve bilâ-himâye

14 Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.

15 Sabreden zafere ulaşır.

16 Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın (Bakara 195).

kalur. Ve haram-zāde ve erbāb-ı zulme ve cebābirenüñ zulm ü zulmetlerine giriftār ve taḥlīṣ-i māl ve cāndan bīzār olacağı āşikārdur.

Ṭokuzuncı Ḥadīṣ-i Şerīf

قال الامام النسأى و ابو داود رحمهما الله عن عائشة رضى الله تعالى عنها قالت
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
اذا اراد الله بالامير خيراً جعل له وزير صدق ان نسى ذكره وان ذكر اعانه واذا اراد الله غير ذلك جعل له وزير سوء
ان نسى لم يذكره وان ذكر لم يعنه
صدق رسول الله

Kütüb-i Sitteden İmām-ı Nesā'ī ve Ebū Dāvud ümmü'l-mü'minīn Ḥazret-i 'Ā'īşe *radıya'l-lāhu te'ālā* 'anhādan rivāyet eyledikleri ḥālde didiler ki:

إذا اراد الله بالامير خيراً Vācib *te'ālā* ḥazretleri bir pādīṣāh ve sulṭān ḥaḳḳında ḥayr murād eylediği vaḳtde

جعل له وزير صدق o pādīṣāh için vezīr-i ṣādīḳ kılar ya'nī ṣıdḳ u istikāmet ü diyānet ü inşāf [22a] u 'ıffet ile muttaşif vezīri kendüye virür ve naşb ider.

Eger o pādīṣāh umūr-ı 'ibād u bilād u 'adl ve ihḳāḳ-ı ḥaḳḳ ve ḥıfz u ḥırsēt ü şugūr-ı İslām ve nizām u intizām-ı memālik ve sā'ir meşālih-i enāmdan bir nesne ki anı işlemedi ḥayr iken der-ḥāṭır itmemiş veyāḥūd ḥāṭırına gelmiş ammā unutmuş ise o vezīr kendüye icrāsı lāzım olan şeyi ihtār u tezkīr itmek ile o maşlaḥat vücūda geldikde o maşlaḥat her ne ise aşlında mülāḥaza olunmamış veyāḥūd unutulması cihetiyle ya'nī o maşlaḥatdan igmāz u müsāmaḥa vü i'tibār olunması sebebiyle umūr-ı melekıyyeye 'arız olacak fesāduñ def'ine bā'ış mu'āmelāt-ı nāsdan ihḳāḳ-ı ḥaḳḳa dā'ir ise ya terk veya ḥilāfına zehāb ile ibtāl ḥaḳḳı müceb olmaḳdan ḥalāş ve ḥaḳḳ yerini bulmağa bādī olmaḳ cihetleriyle dünyā ve aḥretde o [22b] pādīṣāh selāmet-i ḥālī celb ü taḥşil itmış olur.

Eger o pādīṣāh aşlında mülāḥazasında olupdur. Ḥāṭır iderek o işe mübaşeret ider ise ni'me'l-maṭlūb o vaḳtlerde o vezīr daḫi

o pādīṣāha ṣıdḳ u istikāmet ile i'ānet ider. Bu taḳdīrde görülecek maşlaḥat her ne ise muḥkem ve metānetlü görülmüş olur. Zīrā bir şeyde i'ānet ü yardım toḡrı ve ṣıdḳ ile oldıḳda o pādīṣāh o işlediği işde emīn ü müsterih olur. Anuñçün Ḥazret-i Mūsā *şalavātu'l-lāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh* ḥazretleri Fir'avnuñ ilzām ve İslāma da'vetine Cenāb-ı Ḥaḳḳ tarafından ta'yīn olındıḳda¹⁷ *واجعل لى وزيراً من اهلى هرون اخى اشدد به ازرى واشركه فى امرى*¹⁷ didi. Mūsā *şalavātu'l-lāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh* ḥazretleri birāderleri Hārūnı umūr-ı da'vetde ve ḡayride [23a] kendüye şerik ü mu'tn ve kuvvetini anuñla iki ḳat itmek için Ḥazret-i Ḳādir-i Muṭlaḳdan istedi ve ricā eylediğine binā'en Ḥazret-i Hārūn *'aleyhi's-selāmi* kendüye vezīr ü mu'tn naşb u ta'yīn eyledikden soñra *اذهبا الى فرعون*¹⁸ diyü Mūsā vü Hārūn *'aleyhimü's-selāma* ikisine birden ḥiṭāb-ı

17 Ailemden kardeşim Harun'u bana vezir yap, beni onunla destekle, onu görevimde ortak kıl (Tāhā 29-32).

18 Firavun'a gidin (Tāhā 43).

'izzet buyuruldu. Bu âyet-i kerîmeden ma'lûm oldu ki vezîr bunda وَزَّرِيرٌ ikinci bâbdan olduğu hâlde mu'tin ma'nâsına olup ya'nî vāv' un ve zâ' nuñ kesriyle وَزْر'den müştakğ degil imiş. Müsâ 'aleyhi's-selâm Fir'avnı emr-i da'vetde ve sâ'ir aña müte'allık umürda yalnız risâleti hasebiyle ru'yet itdirmege Bârî *te'âlâ* hazretlerinin kudreti olduğunu inkâra mecâl yokdur. Bu şüretde Müsâ 'aleyhi's-selâmuñ Hârûn 'aleyhi's-selâmı mu'tin olmak için vezîrlige istemesi umürında müşârik [23b] .....¹⁹ ve Cenâb-ı Hâkğdan niyâzda ve Allâhü *zû'l-celâl* hazretlerinin daği kalb-i Müsâyâ kendüye mu'tin ü vezîr taleb itmegi ilğâsında envâ'-ı hikmet ü nükte olduğu kütüb-i tefâsîr ve siyerlerde mestûrdur. Ez-cümle münferiden bilâ-halel ve noğşân bir şeyi vücûda getürmek kudret-i kâmile şâhibine mağşûşdur ve kullarda olan kudret-i nâkışadur. Binâ'en 'aleyh enbiyâlar ve pâdişâhlar tedbîr ü taşarrufda mu'tine muhtâc olduklarına delîldür. Ve bu böyle iken yine *ثَاوِرُهُمْ فِي الْأَمْرِ*²⁰ diyü buyurulmuşdur. Zîrâ bir muktezâ-yı beşeriyet elbette insân verâ-yı perde-i hafâda ne vardur ne bilür. 'Alemlü'l-ğayb ancak Vâcib *te'âlâ* hazretleridir ve eger kendüleri muğayyebâtdan ba'zısına itla' itdirürler ise ol zamân bildürdigi kadar gayba âdem muhtâlî olur. Bu şüretde nâs birbirlerine mu'âvenet ü istişâre iderek [24a] iş görürler ise tağdîre muvâfiğ gelmesi gâlib ola. Zîrâ yalnızlık ve münferiden iş vücûda getürmek kudret-i kâmile şâhibinin hâlidir. Kulları her huşûşda mu'tine muhtâcdur. Hele ibtidâ-yı emrde Cenâb-ı Hâkğın i'ânet ü tevfiğine ve ba'de kendü cinslerimizden dîn çarındaşlarımızın i'ânetlerine muhtâclaruz. Cenâb-ı Rabbü'l-'azze cümle selâtin ü vükelâ vü vüzerâsını iyülere muğârin ve şer'at-i garrâ-yı Aħmedî üzere 'amele muvaffâk eyleye. Âmin.

وإذا اراد الله غير ذلك Vâcib *te'âlâ* hazretleri o pâdişâh u sultân u melik hakkında hayruñ gayrisini murâd ider ise gayrisi şerr olmuş olur ve eger su'âl olunur ise ki Bârî *te'âlâ* hazretleri şerr murâd itdikden sonra 'abdün elinden ne gelür. Ve sonra şerr işledigiçün mu'âteb nice olur. Mezhebinüz İmâm-ı Mâturidî ve gerek Eşâ'ire mezhebinde insân [24b] irâde-i cüz'iyeye ile mes'uldür. Zîrâ her bir fi'ilde iki kudret mevcûddur. Birine kudret-i halkıyye dirler ki Allâhü 'azîmü's-şânâ mağşûşdur. Ve digerine kudret-i kesbiyye dirler ki ol daği 'abde mağşûşdur. O fi'lün vücûda gelmesine o kudretlerden biri muğaddem ve biri mu'ağğar olmaz. Belki o fi'lün vücûdında ikisi birden bulunur. Bu tağdîrde eger insân şerri murâd itmiş ise kendü meyl ü kesbine binâ'en Bârî *te'âlâ* hazretlerinin daği kudret-i halkıyyesi ta'alluğ itmiş olur. Nitekim Emâlî şâhibi bu ma'nâyâ işâret itmişdür. *مرید الخیر والشر القبیح* *ولكن ليس يرضى بالمحال*

المراء مجزئ باعماله Kişi kendi 'ameliyle mücâzât u mükâfât olunur.

ان خيراً فخييراً وان شراً فشرراً Hıyır işler ise hayr bulur ve eger şerr işler ise şerr bulur. Bu mağâm katı çok tafşîl götürür. Lâkin mağallî olmadığınan bu kadarca ile [25a] iktifâ olunmuşdur.

جعل له وزير سؤ Cenâb-ı Hâkğ pâdişâh için sū'-i ef'âl ile mevşûf ve ahlâğ-ı zemîme ile muttaşif ve dâ'imâ şerr tarafını hayr üzerine tercîh ider. Vezîri ta'yîn ü naşb ider. Bu şüretde

19 Kelime silindiği için okunmuyor.

20 (...) yapılacak işlerde onlara danış (Âl-i İmrân 159).

21 Diler ef'âl-i hayr u şerri her yâr

Rızâsı yok velî şerr işe zînhâr (Ali bin Osman Ūşî'nin Kasîde-i Emâlî'sinden itikadla ilgili bir beyit. Yine Kudsî'nin Kasîde-i Emâlî şerhinden alındı).

buyle vezire muḳārin olan pādīšāhuñ ḫālī elbette dūnyā ve aḫretde muḫātaradan ḫalāş muşkil olacađı cümleye ma'lūmdur ki Mūsā 'aleyhi's-selāma ḫüsn-i fi'line göre Hārūn 'aleyhi's-selām gibi ḫayyir ü muḫsin-i mu'tn vezir-i aḫsen olındıđı gibi Fir'avn 'aleyhi'l-la'neye dađı sū'-i fi'l ve a'māline göre şerrir ü ḫabā' iş ile mevşūf Hāmānı mu'tn ü vezir eyledi. Ve Fir'avn zātında ḫabş-ı tıynet ile mevşūf iken bir taraftan veziri dađı her vaḳt ef'āl-i seyyi'eyi sevḳ u irtikāb-ı fazāyihden ve rızā-yı Rabbü'l-'izzete muđāyir ḫarekātın ḫālī olmaz idi. Hattā Mūsā 'aleyhi's-selām kavmini [25b] istişhāb ve deryāda açılan tārīklerden yürimege başladıđı gibi Fir'avn kendüye gelüp tefekkür eyledi ki Mūsānuñ bu fi'li sihre beñzemez. Ya'nī sihr dinmez ve teşbih olunmaz diyü kalbinden meyl ü teveccüh eyleyüp ve Hāmān bu vechle baḳmasından hemān şeytān gibi kendüyi idlāl ve sen bu kadar zamāndur ulūhiyyet da'vāsı idersün. Şimdi kavmüñ içinde rezil olursun. Bu dađı bir nev'-i sihrdür diyü rāh-ı dālālete delālet ve 'ākıbetü'l-emr i'tikād-ı bātilasında muşır olduđı ḫālide deryāya tođrı atını sevḳ ve güyā Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ ardınca o tārīklerden mürür ideyüm dir iken ne vechle kavmiyle ğarḳ ve mu'cize-i peyğamberi ve ḳudret-i şamedāniyye zāhir olduđı maḫallinde tafşil ü beyān olunmuşdur.

Pādīşāh an nısı lm ydḳre an sultān-ı enāmuñ eger meşālih-i mülke ve umūr-ı tedbırde def'-i mazār [26a] ve celb ü taḫşil-i menāfi' ve aḫyāra dā'ir maddelerden icrāsı mühim ve muḳtezā-yı madde ḫātırlarına evvelen bi'z-zāt gelmemiş veyāḫūd gelmiş. Ammā unutmuş ise o vezir tezkir ü ihtār itmedi. Ve dağı iki vechle olur. Ya fi nefsi'l-emr o madde-i mühimmenün nef'-i zarrını bilür idi. Ancak celb-i māl ve ḫama'ma binā'en ḳaşden ihtār u tezkir itmemişdür. Veyāḫūd o vezir zātında belid ü aḫmaḳ ve dūnyādan bī-ḫaber ve kendüsünüñ tedābir-i umūr-ı melekiyyede ülfet ü aşinalığı ve idāre-i memlekete ḳudreti yoḳdur ki hattā pādīşāhını tezkir ü ihtār ide. İş bu iki şürete göre dağı maşlahat-ı lāzimenün ḳuvvetinden fesād-ı mülke bā'ış olduğından o vezirün ḫiyānetine ḫükm olunur. Lākin bir şeyi bilüp de icrāsı vaḳtinde mensī olur ise aña sehv itlāk olunur. Bu şüret-i ma'fuvv mārri'z-zıkr iki şüretten ḫāricdür. Bunda [26b] 'itāb u 'iḳāba vezire maḫall yoḳdur. Ammā diger sālifu'z-zıkr iki şıḳḳda dağı vezir-i şāyeste-i te'dīb ü tenkildür. Bu taḳdirdе Qur'an-ı Kerimde buyurulduğı üzere ²²إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ²³وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ āyet-i kerimesine ri'āyet olındığı ḫālide erbābına ve ehline muvaffaḳ olmaḳ 'ādet-i ilāhiyye muḳtezāsındandır. Ḳaldı ki her kişi ile meşveret olmaz. Belki meşverete dağı ehliyyet ve ḳabiliyyet şart u meşru'dur. Mümkün mertebe o devletde rif'at ve zamān görmüş mücerreb ehl-i vuḳūf ve bī-ğaraḫ müsinn ü ihtiyār devlet ḫayr-ḫā'ından ve 'ale'l-ḫuşuş 'ilmiyle [27a] 'āmil-i 'ulemānuñ muḫtār u müsinnlerinden su'āl ü müşāvere olınarak ihtiyār olunur ise tevfiḳa muḳāreneti ihtimāle ḳaribdür.

O pādīşāha mülkinün ḫalel ü fesādını ve muḳābelesinde tedbir ü nizāmını veyāḫūd meşālih erbābından zulm-dīde olanlaruñ aḫvālini ve muḳābelesinde o zulmüñ def'iyile ihḳāk-ı ḫaḳḳ şıḳḳlarını bi'z-zāt kendüleri der-ḫātır u mülāḫaza vü tezekkür ve o vezirine dağı ifāde murād itmişken o vezir mu'āvenet eylemedi ise işte o vezir bir muḳtezā-yı ḫadış-i Resūlullāh

22 Muhakkak Allahü Teālā size emrediyor ki, emanetleri ehline veriniz (Nisā 58).

23 (...) yapılacak işlerde onlara danış (Āl-i İmrān 159).

şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem vezîr-i sū'dür. Ya'nî bālāda mezkûr şifât-ı zemîmeler ile muttaşif olmaçlık o vezîre ıtlāk olunur. Bu takdîrde pâdişâh-ı vaqt kendü bi'z-zât mülkinde zâhir olan hâle ü fesâdâtından neş'et eylemişdür. Taşşil-i vuķûf u yakîn eyledikten sonra o mişillü vezîri [27b] tebdîl ü te'dîb ve memleketüñ işlahına ve fukarâ vü zu'afânüñ istirahatları ve celb-i kulüb ve isticlâb-ı da'vet-i hayriyye için bir muķtezâ-yı şerî'at-i ğarrâ def'-i mezâlimlerine ihtimâm eylediği gibi mülki kemâ fi's-sâbık hey'et-i ülâsına rücû' vüzerâ ve gerek sâ'ir hükkâm-ı şer' ve vukelâ ve zâbitânı daħi Cenâb-ı Hâķķ meslek-i hayr üzerine haşş ü sevķ buyurmaları muķtezâ-yı hikmet 'âdet-i ilâhiyye-i sübhâniyyeden idügi ulü'l-elbâba ğayr-i hafîdür.

Onıncı Hâdîs-i Şerîf

أخرج ابن البخاري عن عائشة رضي الله تعالى عنهما عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
لا تشغلوا قلوبكم بسبب الملوك ولكن تقرّبوا الى الله بالدعاء لهم يعطف الله قلوبهم عليكم

İbn-i Buħârî *rahimehu'l-lāh* Hâzret-i 'Ā'îşe *rağıya'l-lāhu 'anhumâdan* rivâyet eylediği hâlde Resûlü's-şakaleyn Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz buyurdılar ki:

قلوبكم بسبب الملوك [28a] لا تشغلوا Ya'nî Ey Ümmetüm! Mülûk u pâdişâhlarıñuza sebb ü itâle-i lisân ile şaķınıp kalbleriñüzi meşğûl kılmayasuz. Zîrâ yukaruda geĉen eħâdîs-i şerîfeden ma'lûm olmuşdı ki sultân zıllu'l-lâhdur. Her kim kendüye ihânet ider ise Allâhü *te'ālā* hâzretleri daħi o kimesneye ihânet ider. Bu şüretde o âdemüñ dünyâ ve aħretde hâli dîĝer-gün ve 'azâb-ı elîme giriftâr olur. İnsâna lâzım olan oldur ki pâdişâhları 'adl ider ise şükr itmek ve eger cevır ider ise şabr idüp şalâhiyla du'â itmekdür.

Nitekim *الله بالدعاء لهم* ya'nî sebb ile meşğûl olmayup belki sizler Vâcib *te'ālā* hâzretlerine taķarrüb idiñüz. Mülûkuñ du'âlarına meşğûl olmañuzla anlar iktisâb-ı şalâh eylesünler ve bundan müsebbeb

انلاروñ داħي يا'nî mülûkuñ داħي [28b] kalblerini Allâhü *zû'l-celâl* üzerleriñüze meyl ü rükün itdürsün. Hattâ bu cihetle Vâcib *te'ālā* hâzretlerinden şefķat ü 'inâyet ü ihsân ve hem-pâdişâhiñuzdan merħamet ü 'uţufet ĝörmüş olursuz ki dünyâda ve aħretde işleriñüz râst u toĝrı olur.

On Birinci Hâdîs-i Şerîf

قال الامام الترمذی عن ابي سعد قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
احب الناس الى الله يوم القيامة وادناهم مجلساً امام عادل

İmâm-ı Tirmizî *rahimehu'l-lāh* Ebî Sa'd *rağıya'l-lāhu 'anhudan* rivâyeten Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz buyurdılar ki:

احب الناس Ziyâde nâsuñ sevgilisi

الله الى الله *'azîmü's-şâna*

يوم القيامة kıyāmet gününde ya'nī aḥretde

واديهم daḥi ziyāde nāsuñ qarīb ü yakını ve muḳaddemüni ila'l-lāh qarīnesiyle bunda daḥi yine ila'l-lāh dimekdür. Yuḳarusı delālet eylediginden aṣaḡıda tekrār [29a] olmasun diyü zıkr olunmamış ola.

مجلساً Mekāneten lā-mekānen ya'nī qarīb oldığı ḥālde cülüsü mertebetendür. Yoḥsa mekānen degildür. Çünkü meclis meretebe ma'nāsına ise mertebeten dinmeyüp meclisen dinmesinde ḥikmet ü fā'ide nedür diyü su'āl olunur ise şu vechle cevāb virilür ki pādişāhlar yanında ve meclisinde kendü zīr-i ḥükümetlerinde olanlardan kimesne cülüs idemez. İllā meretebe cihetinden nās beyninde cümleden ziyāde rütbede pādişāha qarīb ola. Meşelā ḥānlar ve şadr-ı a'zamlar ve şeyḫü'l-İslāmlar rütbe cihetinden sā'ir nāsdan ziyādedürler. Binā'en aleyh meclis-i şāhānede cülüs ü ku'ūd şānlarıdır. Bundan cevāb oldı ki meretebe dinilse idi yalnız ḳurbıyyet-i ma'neviyye demek olur idi. Ammā meclis dinilmesinde hem ḳurbıyyet-i ma'neviyye ve hem zāhiriyyeye işāret vardır. [29b] Ve ḳurbıyyet-i ma'neviyyede çok kimesneler müşterekdür. Ancak hem ḳurbıyyet-i ma'neviyye ve ḳurbıyyet-i zāhiriyye ki cümleñüñ fevḳinde olan mertebedir. Anda şerīk çok bulunmaz. Meşelā bir pādişāh deründan ḥıdmetinden ḥoşnūd oldığı kimesneyi sor. Ammā mertebesi resmen 'ālī olan vezīr ü şeyḫü'l-İslām gibi beyne'n-nās yanında ve meclisinde oturdup o luṭf ü mu'āmeleyi ḥaḳḳında icrā idemez.

امام عادل O vechle 'inda'l-lāh ḳurbıyyet-i zāhiriyye vü ma'neviyyesi olan her melik ü sultān degilmiş. Ancak ol 'ināyet ü iḥsāna nā'il olan 'adālet şıfatıyla muttasıf olan pādişāh ü sultānlardur dirler ve bunda bir nükte vü işāret daḥi oldur ki eger mekāndan zamāndan münezzeḥ olan Allāhü 'azīmü'ş-şānuñ farāza 'indlerinde oturılır olsa idi. İşte ziyāde yakın olarak 'ādil olan pādişāhlar otururlar imiş māşā'allāh. [30a] Māşā'allāh 'ādil olan pādişāhlarıñ mertebelerini gör ki Allāhü 'azīmü'ş-şānuñ yanında keyfiyyeti ma'lūmumuz olmayarak oturulması mümkün olsa ancak anlar oturuyorlar. Zihī sa'ādet zihī şevket ü ni'met Ḥaḳḳ te'ālā sāye-i ḥimāyet ü 'adllerin 'ibādu'l-lāh üzerinden eksik itmeye ve dā'imā ḥayra sevk ider. Ḳurenāya muḳārenet ve şerī'at-ı Muḥammedıyyeye muvāfiḳ 'amele mutāba'at ile dūnyā ve 'uḳbāda 'azīz ü muḥterem ve sü'-i ḳarīnlerini ve a'dā vü bedḥ'āhların maḳḥūr eyleye. Āmīn.

On İkinci Ḥadīs-i Şerīf

قال الامام الغزالي رحمه الله في الاحياء عند قوله القسم الثاني مايتعلق بالخلق و تعظم فيه الافات
قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
ليوم من امام عادل خير من عبادة الرجل وحده ستين عاماً

İmām-ı āzāzālī İḥyā nām kitābında 24 مايتعلق بالخلق و تعظم فيه الافات [30b] didigi kısım-ı şānide dir ki Resülullāh şalla'l-lāhu te'ālā aleyhi ve sellem ḥazretleri buyurdılar ki:

امام عادل ليوم من امام عادل ليوم من امام عادل

عاماً يالınız ādemüñ altmış sene 'ibâdetinden ziyâde elbette hayrludur. يوم lafzında lâm lâm-ı ibtidâdur. Te'kîd için gelmişdür ya'nî imâm-ı 'ādilüñ 'adl ile muttaşif bir günü elbette altmış sene yalnız bir ādemüñ 'ibâdetinden hayrludur demek olur ve hayr kelimesi ism-i tafđıldür. من kelimesiyle müsta'mel olmuşdur. Şıfat-ı müşebbehe zann olunmaya. İmâm-ı 'ādilüñ zâtında fazîleti cümleye fâ'ik olduğundan kaç'-ı nazar-ı 'adâlet şıfatıyla muttaşif olduğu hâlde bir günü bir ādemüñ altmış sene 'ibâdetinden ziyâde hayrlu olması 'ibâdet-i müte'addiye kabîlindendür ki meşâlih-i 'ämme-i nâsuñ haqq üzere ru'yet ü temşiyeti sebebiyle [31a] ne kadar ādem ferağ-nâk u mesrūr olmuşdur. Bir kat maşlahatları görülenler haqq u 'adl üzere merâmılarına vâsıl oldukları-çün mesrūr oldukları mişillü sâ'ir 'ibâdu'l-lâh dağı maşlahatlarımız zühüründe ihvânımız olduğu gibi bizlere dağı haqq u 'adl üzere mu'āmele olunur. Me'müliyle bir kat anlar dağı mesrūr olur. Göriser anı ki bir lahzada bu kadar mağlûkdan pâdişâhlar ne kadar du'āya mazhar olurlar.

On Üçüncü Hadîs-i Şerîf

قال الامام السنيوطي في الكبير راوياً عن حذيفة ابن اليماني أنه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
ما من قوم سعوا الى السلطان ليذلوهم الا انزلهم الله قبل يوم القيامة

İmâm-ı Suyûfî *rahimehu 'l-lâh* Câmî'-i Kebîrinde Huzeyfe İbni'l-Yemânî *radıya 'l-lâhu te'ālâ* 'anhudan merviyyen Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz hazretleri buyurdılar ki:

ما من قوم سعوا الى السلطان ليذلوهم Sulţânlaruñ [31b] zilletine sa'y iden kavmlerden bir kavm olmadı.

إللا o kavmi Vâcib *te'ālâ* hazretleri kıyâmet gününden evvel zelîl ü rezîl eyledi. Ya'nî sulţânlaruñ zilletine sa'y iden kavmüñ 'azâblarını ağretine te'hîr itmeyüp dünyâda cezâlarını virmesi sâ'ir kendülerinden şoñra gelenlere 'ibret içündür. 'Acabâ o kavm çünki dünyâda zillet ile mücâzât olındıkları-çün ağret 'azâbından kendülere necât mutaşavver midür diyü hâfıra gelür ise kavm-i mezkûruñ sulţânlarına kaçd eyledikleri zillet muğâbelesinde kendülere olan dünyâ rezâleti mücerred sulţânlaruñ 'azm-i kâdrlerinden ahlâfa 'ibret olsun ki sâ'irleri itmesünler içündür. Kaldı ki ağretde 'azâbuñ vukû'ı meşiyetu'l-lâhda kalur.

On Dördüncü Hadîs-i Şerîf

اخرج الطبراني عن ابي امامة انه قال
قال [32a] رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
لاتسبوا الائمة وادعوا لهم بالصلاح فان صلاحهم لكم صلاح

İmâm-ı Taberânî *rahimehu 'l-lâh* Ebî İmâme *radıya 'l-lâhu* 'anhudan tağric eylediği hâlde fahrü'l-mürselîn Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz hazretleri buyurdılar ki:

لاتسبوا الائمة Sulţânlarıñuza ve imâmalarıñuza şaқınup sebb itmeyesüz ya'nî sögmeyesüz. Zîrâ sizlere zararlıdır ki dünyâ ve ağretde vizrini çekerüz. Ve sizlere lâzım olan şalâh ile du'ā

itmekdür. Nitekim

بأدعوا لهم بالصالح buyurulmuşdur. Ya'nī Ey Ümmetüm! İmāmlarıñuza ya'nī sulṭānlarıñuza şalāḥ ile du'ā ile şalāḥ idiñüz.

فإنّ صلاحهم Pes imdi taḥḫṭḫ anlaruñ ya'nī sulṭānlaruñ şalāḥı

لكم صلاح sizler için şalāḥdur. Her ne kadar mülük u selāṭinde 'adl u şalāḥ olur ise zamānesi ḥalḳınuñ rāḫat u şalāḥlarına bā'ış ü bādīdür.

Hāşıl-ı ma'nā: Ey Ümmetüm! Şaḳınup [32b] sulṭānlarıñuza sebb itmeyesüz. Ya'nī ḫaḳlarında kötülük ve inkisār u şetm ile lisānıñuz ve ḳalbiñüze getürmeyesüz. Zīrā 'āḳıbetiñüz ḫayr olmaz ki ḫaḳlarında vazīfe-i me'mūriyyetimüz ancak şalāḥ ile du'ā itmekdür. Öyle ise anlara şalāḥ ile du'ā idiñüz ki anlaruñ şalāḥı mücerredsizleruñ şalāḥ u rāḫatdur diyü buyurulmuşdur. Şadaḳa Resūlullāḥ şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem.

On Beşinci Ḥadīs-i Şerīf

أخرج الترمذی رحمه الله عن وائل أنه قال

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

حين سأل رجل فقال ارايت ان كان علينا امراء يمنعوننا حقنا ويسئلونا حقهم فقال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

اسمعوا واطيعوا وانما عليهم ما حملوا وعليكم ما حملتم

İmām-ı Tirmizī Vā'il raḳıya'l-lāhu 'anhudan rivāyeten taḫrīcinde didi ki Resūlullāḥ Efendimüz buyurdılar ki:

حين سأل رجل Bir recül su'āl [33a] eylediği zamānda ya'nī bir gün ḫuzūr-ı Resūlullāḥda bir kimesne Şāḫib-i Sa'ādet Efendimüzden şordığı zamānda

فقال ارايت ان كان علينا امراء O kimesne su'ālinde didi ki:

'Acabā ma'lūm-ı şerīfīñüz midür ki bizüm üzerimize ümerā ya'nī sulṭān u mülük ḫākim ü emīr olur ise

بمنعوننا bizüm ḫaḳlarımızı men'ider. Ya'nī ḫaḳlarımızı āḫardan alıvırmez iḫḳāḳ itmez veyāḫūd kendülerde olan ḫaḳlarımızı virmezler.

ويسئلونا حقهم Ve kendüleri ṭaleb iderler bu şürette ümmetüñüz ne gūne mu'āmele itsünler demek geldi ve Resūlullāḥ Efendimüz merāmını fehm ve der-'aḳab cevāb-ı şavāba şürü' buyurdılar.

فقال Resūlullāḥ Efendimüz 'aḳabinde buyurdılar ki:

اسمعوا واطيعوا Ey Ümmetüm! Sizler sulṭānlarıñuzun emr ü fermānlarını istimā' ve buyurdıḳlarına ve emr eylediklerine itā'at idiñüz diyü gūyā dinür [33b] ise ki bizler ḫaḳlarımızı ṭaleb iderken edā vü iḫḳāḳ-ı ḫaḳḳ olunmadığından fazla bi'z-zāt kendülerde olan ḫaḳlarımızı daḫi virmemeleri bizlere zulum ve kendülere günāḥ degil midür. Ve ne vechle 'amel ü ḫareket

idelüm demek olur ise su'âl-i muqaddere cevâb ma'rızında *فان تولوا واطيعوا الرسول فان تولوا* idelüm demek olur ise su'âl-i muqaddere cevâb ma'rızında *فان تولوا واطيعوا الرسول فان تولوا* ayet-i kerîmesine işâret buyurdılar ki:

وَأَمَّا عَلَيْهِمْ مَا حَمَلُوا Sulţānlarınıuzuñ üzerlerine olmadı illā kendülere taħmîl olınan 'adl ü infāz şerī'at-ı garrā ve ħimāyet-i 'ibādu'l-lāh oldu. Bu şüretde kendülere taħmîl olınan ħimāyet-i ra'ıyyet ve tedbīr-i meşālīħde 'adālet iderler ise ve itmezler ise kendülerinden mes'uldür.

Ve sizlerüñ daħi me'mūr olduğlarınıuz ulu'l-emre itā'at ile mükellef [34a] ve üzerleriñüze taħmîl olınmış olmağla sizler daħi taħmîl olındıđıñuz māvecebebeñüzden mes'ullersüz. Bu şüretde pādīşāhıñuza ve sulţānıñuza kaţ'an haqqıñımı aldđ ve ibtāl eyledi diyü itā'atlerinden dūr olmayasuz. Ve emr ü nehyine muţāva'at idesüz ki aña göre Allahü zü'l-celāl ve Peyğamberimiz *şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* hazeratı bizlerden hoşnüd ve rāzı ola ki derecāt-i 'ālilere mazhar olayuz.

On Altıncı Hadîş-i Şerif

اخرج ابى الدنيا عن مكحول انه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
ما من امام يعفو عند الغضب الا عفى الله عنه يوم القيمة

İbn-i Ebi'd-dünyā taħrīcinde Mekhūlden rivāyet eylediđi hālide didi ki Şāħib-i Sa'ādet Efendimiz *şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* hażretleri buyurdılar ki:

İmām her nerede gelür ise sulţān u pādīşāh [34b] u ħalīfetü'l-müslimīn demekdür. **Ma'nā-yı şerifi** imāmlardan ya'nī pādīşāhlardan bir pādīşāh ġazab hāletinde eylemedi illā 'afv ile mu'āmele ide. Bārī *te'ālā* hażretleri daħi o pādīşāh haqqında itmedi.

İllā kıyāmet gününde ol pādīşāhı muţlakā bilā-taleb kuşūr u küsūrlandırınan 'afv ile mu'āmele buyurdılar.

Ĥāşıl-ı ma'nā: Pādīşāhlardan bir pādīşāh ġazabı vaktinde 'afv eyledikde Bārī *te'ālā* hażretleri daħi kıyāmet gününde o pādīşāhdan şadır olan kuşūr u zünübı bilā-taleb mağfīret itse gerekdür diyü buyurdılar.

Hażret-i Loqmāndan mervīdür ki:

قال يا بنى ثلاث لا يعرف الا بتلث لا يعرف الحلم الا عند الغضب ولا يعرف الشجاع الا عند الحرب ولا يعرف الكريم الا عند الحاجة

Loqmān oğlına didi ki üç şeydür ki bilinmez. İllā yine aħar üç şey ile bilinür. Biri ħilmdür

25 De ki: Allah'a itaat edin; Peyğamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, Peyğamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ görevini yapmak), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri yerine getirmeniz) dir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz. Peyğamber'e düşen, sadece açık seçik duyurmaktr (Nür 54).

ki gāzab vaktinde bilinür. Ve biri daḥi şecā'atdür ki [35a] harb ḥālinde bilinür. Ve biri daḥi kerīmdür ki ḥācet zamānında ma'lūm olur. Vāқи '-i ḥāl bir ādemūñ ḥilm şıfatıyla muttaşıf oldığı gāzabı müstevcib bir ḥālet zuhūrında icrāsına kendüde kudret var iken 'afv eyledikde ol vaktde ma'lūm olur ki ol zāt ḥālīmdür ve Bārī te'ālā ḥazretlerinūñ luḫf-ı 'ināyetine mazhar olsa gerekdür. Şücā' u kerīmūñ aḥvālleri daḥi böyledür. Anlar daḥi maḥalliyle icrālārında maşdar-ı envā' -ı kerem ve ni'em-i sübhāniyye olsa gerekdür.

On Yedinci Ḥadīş-i Şerīf

اخرج الامام الترمذی رحمه الله عن ابي هريرة رضى الله تعالى عنه انه قال
قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
من خرج من السلطان شبراً مات ميتة جاهلية

İmām-ı Tirmizī taḥrīcinde Ebū Hüreyre raḫıya'l-lāhu 'anhudan rivāyeten Şāḫib-i Sa'ādet Efendimüz şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem buyurdı ki: [35b]

Bir kimesne sultānından ve pādīşāhından ya'nī memleketinden āḫar bir berr ü yābān maḥalle ki o sultānuñ ḥükmi ol maḥallere yetişme öyle maḥalle çıksa meşelā o sultāndan cevır görmüş veyāḫūd mes'ūlātına ve maḫlūbına müsā'ade itmemiş veyāḫūd memleketinde her ne kadar kendüye degil ise āḫar ra'ıyyete o sultānuñ cevırını müşāhede eylediginden fi-mā-ba'd bu pādīşāhuñ memleketinde muḫtım olmam ve varur ḥükmi yetişmez āḫar bir maḥalle çıkar ve anda muḫtım olurum diyü bir karşı o pādīşāhuñ memleketinden çıksa

ya'nī ḥükmi vakt-i cāhiliyyetde kuvvet olanlaruñ ḥāli gibi olmuş olur veyāḫūd

ya'nī sultān u pādīşāhuñ bir kimesne itā'atinden çıksa ve memleketinden bir karşı āḫar maḥalle ayrılma ve vefāt itmiş olsa kemiyet-i cāhiliyyet dimek olur ki [36a] vakt-i cāhiliyyetde fevt olanlar gibi fiḫrat-ı İslāmiyye üzerine olmuş olur ve muḫaddemūñ ma'nāda mübālağa olduğu gibi bu ma'nāda daḥi leḫāfet ü nikāt ulü'n-nihāye gayr-i ḫafīdür. Bunuñ sırrı şu vechledür ki vakt-i cāhiliyyetde Peygamber ü nebī ve yerlerine ḫalīfe olmadıgından vefāt idenler fiḫrat-ı İslāmiyye üzerine olmadıkları gibi o kimesne daḥi fiḫrat-ı İslāmiyye üzerine olmamış olur. Zīrā lāzım olan ḫalīfe ve pādīşāhlaruñ itā'atinde olmaḫdur. Elbette memleketinden ḫurūc itā'atinden ḫurūcdur. Yukarıda zıkr olınmışıdı ki:

Pādīşāhlara taḫmīl olunan me'muriyyetlerden kendüleri ve anlara itā'at ü inḫiyād ile me'mūr olan ra'ıyyet daḥi kendülerinūñ mükellef oldukları me'muriyyetlerinden mes'ullerdür. Ra'ıyyete lāzım olan şabrdur. [36b] Yoḫsa itā'atden ḫurūc degildür.

On Sekizinci Ḥadīş-i Şerīf

قال الامام الغزالی في الاحياء عند قوله القسم الثاني ما يتعلّق بالخلق وتعضم فيه الافات وقال ابو هريرة رضى الله تعالى عنه

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
اول من يدخل الجنة ثلاثة الامام المقسط احدهم

İmâm-ı âazālî İhyâsında Ebû Hüreyre hazretlerinden rivâyeten Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz *şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* buyurdılar ki:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ ثَلَاثَةٌ
أُولَ مِنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ ثَلَاثَةٌ

الامام المقسط احدهم 'Adâlet idici pâdişâh u sultân anlardan biridir ki ibtidâ cennete duhul iderler. Hâk te'âlâ hazretleri cümle kullarını şefâ'atlerine mazhar eyleye. Âmin.

On Toğuzuncu Hadîs-i Şerif

[37a] قال الامام السبيوطي عن ابي بكرة انه قال

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

السلطان العادل المتواضع ظلّ الله ورحمه في الارض يرفع له عمل سبعين صديقاً

İmâm-ı Suyûtî Ebî Bekre *radıya'l-lâhu te'âlâ 'anhudan* rivâyeten didi ki Şâhib-i Sa'âdet Efendimiz *şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* hazretleri sa'âdetle buyurdılar ki:

السلطان العادل المتواضع 'Adâlet şifatiyla muttaşif olan sultân u pâdişâh ve öyle pâdişâh ki mütevâzî' ola. Ya'nî zamânesi halkına emr-i bi'r-ru'f ve nehy-i 'ani'l-münker itmede şiddet ve sâ'ir hademe vü etbâ' u müte'allikâtına mu'âmelede 'unf itmeyüp belki her hâlde lu'f u nevâziş iderek meşâlih-i Müslimîni ru'yet iden 'âdil pâdişâh

ظلّ الله ورحمه في الارض Vâcib te'âlâ hazretlerinin yeryüzünde ma'hlûkâtından şalâh u haqqâniyyet üzere olanlarına lu'f u himâyet ile gölge ve sâyesi cebâbire ve zalemeden [37b] fesâd üzere olanlarına şiddet ü ba'ş u kâh ile 'ibâd u bilâdu' seyf ü sinâd-ı 'adl ü şiyânetidir. Zîrâ mazlûmu' silâhları pâdişâhlardur. Ôâlimüñ zulmini pâdişâhlar 'adl ü himâyetiyle def' ider ve eger havf olmasa idi nâsuñ ekşeri zulmden müctenib olmazlar idi. Kemâ kıle.

الظلم شيم النفوس فان تجد، ذا عفة فلعلّ لا تظلم

Ma'nâsı: Ôulm nüfûsuñ tabî'atındandır. Ya'nî zulm itmek insânüñ mâ hâleka lehidür ve mecbuldür. Çünki böyledür. Pes imdi sen eger bir 'iffet şâhibi kimesne bulur iseñ degildür. İllâ bir 'illetden nâşî zulm itmez ve illâ eger o 'illet olmasa idi cibilleti mu'tezâsınca zulm ider idi ve ol 'illet havfdur. Bu şüretde ol 'iffet iden diyânet aşhâbından ise diyâneti hasebiyle Cenâb-ı Hâkkuñ 'azâbından havf ider ve eger degil ise pâdişâhların seyf-i siyâsetinden havf ider. Binâ'en'aleyh [38a] zulmden muhteriz olur ve 'iffet ider.

O pâdişâh için yetmiş şiddik 'ameli ref' olunur. Ya'nî cerîde-i a'mâline yetmiş şiddik sevâbi şebt ü kayd olunur. Ref' ta'bîrinde vech budur ki melâ'ike-i 'izâm küll-i yevm insânüñ a'mâllerini semâya ref' ve hazîne-i a'mâle vaz' u tahrîr iderler.

الصديق وهو الذي لم يدع شيئاً مما اظهره باللسان الا حقه بقلبه و عمله
sırruhü el-'Azîz dir ki:

Şiddik diyü şol zâta itlâk olunur ki lisânüñ izhâr eylediği şeyleri kalbiyle tahkik ü 'amel

eyleye. Yoħsa ibtidā kendü ‘amel eylemeye ve lisānı kendü ƙalbine uymaya. Aña şiddīk dimezler.

Ĥaşıl-ı ma‘nā: Pādişāh ‘ādil ü mütevāzi‘ Allāhü ‘aẓīmü’ş-şān ĥazretleri cānibinden yeryüzinde olan maħlūkāt üzerlerine zıll-ı ĥimāyet ve ālāt-ı silāħ ve şiyānetdür ki mazlūmuñ ĥaƙķını zālîmden nüfūz-ı kelām ve fermānıyla veyāħūd [38b] zālîm ü cebābireden müstehaƙķ-ı tenkīl olur ise seyf-i şiyānet-i ‘adāletiyle alıvrür ve bu vechle ‘ibād u bilād sāye-i kenef ve ĥimāyetinde müsterīħ olurlar. Ve ‘ādil ü mütevāzi‘ olan pādişāhlara rızā’u’l-lāha muvāfıƙ eylediği a‘māl-i ĥayriyye muƙābelesinde Cenāb-ı Ĥaƙķ yetmiş şiddīkuñ ‘amelleri miƙdārı ‘ameli o pādişāh için ref‘ ve cerīde-i a‘māline şebt ü taħrīr ider ve maƙāmı ‘inda’l-lāha ‘ālî olur.

Yigirminci Ĥadiş-i Şerif

قال الامام احمد بن حنبل بعد رواية عديدة روى عن ربيع بن خراش قال انطلقت الى حذيفة بالمداين ليالي سار الناس الى عثمان رضى الله تعالى عنه فقال يار بعي مافعل قومك قال قلت عن ائ بالهم تسئل قال من خرج منهم الى هذا الرجل فسميت رجالا فيمن خرج اليه فقال سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم يقول من فارق الجماعة واستنزل الامارة [39a] لقي الله عز وجل ولا وجه له عنده

İmām-ı Aħmed bin Ĥanbel ĥazretleri *raħimehu’l-lāh* Müsnedinde rivāyet-i ‘adīdeden soħra Rib‘ī ibn-i Ĥırāşdan rivāyeten söyledi ki:

انطلقت الى حذيفة بالمداين ليالي سار الناس الى عثمان رضى الله تعالى عنه

Rib‘ī didi ki ‘Oşmān *rađiya’l-lāhu’anhū* ĥazretlerine nāsuñ yüridigi ve ĥurūc itdikleri gicelerde Ĥazīfe ĥazretlerine Medāyin şehrine giğdüm

فقال يار بعي مافعل قومك ve Ĥazīfe ĥazretleri Ey Rib‘ī! Ne şeydür ki senüñ ƙavmuñ işledi diyü buyurđı.

Rib‘ī söyledi ki ben Ĥazīfeye didüm ki ƙavmuñ ƙanğı şanlarından su‘āl idersüñ.

قال من خرج منهم الى هذا الرجل Ĥazīfe ĥazretleri tekrār didi ki naşıl kimesnelerdür. O ƙavmden Ĥazret-i ‘Oşmān üzerine ĥurūc idenler ĥaber viridiydi.

Rib‘ī didi ki ben daħi Ĥazret-i ‘Oşmānuñ üzerine ĥurūc ve ‘aleyhine olan ricālden ba‘zıaruñ isimlerini Ĥazīfeye söyledüm.

فقال Pes imdi Ĥazīfe ĥazretleri daħi didi ki:

سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم Resūlullāh Efendimüz ĥazretlerinden işitdüm.

يقول Buyurđı ki:

Naşıl ādem ki cemā‘atden ya‘nī ĥalife-i vaƙtūñ bī‘at u iğā‘atinde olan ĥaħkdan başƙaca ayrılsa

داہی şân-ı hilâfetde ve pâdişâhlıkda veyâhüd bi'n-nefs halîfe ve pâdişahuñ zilletini istese ve taleb itse

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ يَمُتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَجَلَّ مَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ عَمَلًا فَارَادَ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صَالِحًا أَنْ نَسِيَ ذَكَرَهُ وَإِنْ ذَكَرَ عَانَهُ

ه عندہ ہالہبکی o kimesnenüñ Bārī te 'ālā ḥazretlerinüñ yanında yüzi yoğdur.

Yigirmi Birinci Ḥadîs-i Şerîf [40a]

قال الامام النسائي عن عائشة رضي الله تعالى عنها قالت قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم من ولي منكم عملاً فاراد الله به خيراً جعل له وزيراً صالحاً ان نسي ذكره وان ذكرا عانه

İmâm-ı Nesâ'î *rahimehu'l-lâh ümmü'l-mü'minîn* Ḥazret-i 'Ā'îşe *radıya'l-lâhu te 'ālā 'anhümādan* merviyen Resûlullâh Efendimüz sa'âdetle buyurdılar ki:

من ولي منكم عملاً Sizden biri meşâlih-i 'ibâdi ru'yet ü tedbîr ü taşarrufa vâlî ola. Ve bizüm 'örfimizde vâlî vüzerāya ıtlâk olunur. Ancak 'inde'l-'Arab vâlî sultân u pâdişâh ma'nâsınadır. Ya'nî Ey Ümmetüm! Sizden umûr-ı 'ibâda bir âdem pâdişâh ola.

Daہی Allâhü 'azîmü's-şân ḥazretleri o pâdişâh ḥaqqında ḥayr murâd eyleye.

O pâdişâh için vezîr-i şâlih kılar. Ya'nî şâlih ve aşhâb-ı diyânetden ve ḥayr u şerri temyîze muqtedir bir mu'tin vezîri muḳârin [40b] ider ki

eger o pâdişâh meşâlih-i 'ibâd ve tedbîr-i mülkde muqtezâ olanı mülâhaza itmemiş veyâhüd itmiş ammâ unutmuş ise ol vezîr pâdişâhını tîkâz u ihtâr ider ve ol maşlahat her ne ise görilür.

Ve eger o pâdişâh maşlahat-ı lâzimeyi tezekkür ve der-ḥâtîr itmiş ise yine vezîr-i şâlihüñ muḳâreneti fâ'ideden ḥâlî olmaz ki o emrde pâdişâhına ez-dil ü cân i'ânet ider ve ol maşlahat lâyıḳı üzere ru'yet olunur. Ḥaqq te 'ālā ḥazretleri pâdişâhları şâlih ü mütedeyyin ve ḥayr u şerri fark ider ve 'ibâd u bilâduñ refâh u rāhatına sa'y u icthâd ile pâdişâhına dünyâ ve aḥrette vesîle-i rāhatda i'tizâd u i'timâd olur. Vezîrlere muḳârin eyleye. Āmîn.

Yigirmi İkinci Ḥadîs-i Şerîf

اخرج الذيلمي في مسند الفردوس عن علي رضي الله تعالى عنه قال رسول الله صلى الله تعالى عليه [41a] وسلم العدل حسن ولكن في الامراء احسن السخاء حسن ولكن في الاغنياء احسن الورع حسن ولكن في العلماء احسن الصبر حسن ولكن في الفقراء احسن الحياء حسن ولكن النساء احسن

Deylemî Müsnedü'l-Firdevs kitabında 'Ali *kerrema'l-lâhu veche* ḥazretlerinden rivâyeten taḥrîc eylediği ḥadîs-i şerîfdür ki Resûlullâh Efendimüz ḥazretleri buyurmuşdur:

العدل حسن ولكن في الامرء احسن ‘Adl güzeldür lakin ümerâda oldığı hâlde ziyâde hasendür ki anlar ‘adl ile me’ mür oldıkları cihetden hûn-i ‘adlde me’ müriyyetlerini icrâ itmeleri sebebiyle yüzlerinden nice ‘ibâdu’l-lâh müntefi’ ü maḥzûz olduklarından Cenâb-ı Rabbü’l-‘azze daḥi o muḳâbeledede dünyâ ve aḥretde virecegi ecrüñ nihâyeti yoḳdur. Bu taḳḍirde ümerâ bunda pâdişâh u vezîrden e’ammdur. Çünkü aḣl ‘adlün merci’ ü maḥalli ḥalîfe vü pâdişâhlardur. **[41b]** Vezîrlerinüñ ‘adli yine pâdişâhlarınuñ dilemesiyle olur. Ve bayağı âdemde ‘adl ne vechle olur ve ḥasen nice olur diyü su’âl olunur ise bayağı âdemüñ daḥi ‘iyâl u evlâd u etbâ’ına ve aḥbâbına ‘adli vâḳi’ olmaz degildür. Zîrâ ‘adlün ma’nâsı her bir şey’i ḥaḳḳa muḳâbîḳ olarak işlemeye dirler. Bu vechle ‘adl bayağı âdemde daḥi bulunur. Ammâ aḣl ‘adlün merci’ i ve maḥalli pâdişâhlar olmaḳ cihetiyle ‘adl maḣdarından şudür itmiş olur. Ammâ bayağı nâsdan gerek ‘iyâl u evlâdî ḥaḳklarında ve ḡayride yine ḥasendür. Ve şunuñ gibidür ki bir maḣlûmuñ ḥaḳḳını zâlimden ḳudretlüce bir âdem vazîfesinden ḥâric olarak i’ânet veyâḥûd bir taḳḍîb o zâlimi iḥâfesinden nâşî maḣlûmuñ ḥaḳḳını alıvirse ḥasendür. Ammâ ümerânuñ icrâ-yı ḥaḳḳ-ı vazîfesi olmaḳ mülâbesesiyle eger ol icrâ **[42a]** ider ise maḥallinden şudürü sebebiyle aḣsen ve ziyâde ḥasen olmaḳ olur.

السخاء حسن ولكن في الاغنياء احسن Cömerdlik herkese güzeldür. Seḥâ vü kerem-i vücûd bir ma’nâyadır. Ve seḥâ insânda bir ḥuy u ḥulḳdur. Ba’z insânda olur. Nitekim ba’z insânda daḥi ḥilâfi olur ki aña zînnet ü hisset ü nekeslik dirler. Bu daḥi ḥulḳdur ve insânuñ ḥulḳında seḥâvet ü zînnet merkûzdür. Lâkin ikisi bir yerde cem’ olmaz ve bu taḳḍîb at ve ḥuyda fuḳarâ vü aḡniyâ müsâvidürler ammâ aḣl seḥâyâ merci’-i ḡinâ ve zenginliktür. Ve fuḳarâ her ne ḳadar ḥilḳatinde merkûz ise daḥi in’âm u iḥsâna kendüde ḳâbiliyyet olmayarak virecektür. Belki kendü malzemesine şarf itse daḥi iyü idi. Ancaḳ âḥarı sevindürmek ve ḥâcetini ḳazâ eylemek ḳadar dünyâda güzel şey olmadıḡından âḥaruñ iḥtiyâcını def’ eylemek ile ḥasen ü güzel **[42b]** oldu. Lâkin aḡniyâ cömerdlik eyleyüp muḥtâc olan kimesneyi sevindirüp ḥâcetini ḳazâ eylediḡi şüretde tamâm i’tâ vü kereme merci’ ü ehldür. Anuñ seḥâsı ziyâde ḥasen oluyor ki i’tâda girüde yoḳdur. ‘Acabâ soñra baña ḳazâ ider ise ḥâlüm nice olur diyecek ḥâli yoḳdur. Ammâ aḡniyânüñ ḡayri kendü ḳuvvet ü muḥtâc oldığı şey’i virmesi sebebiyle ‘acabâ ḥâlüm soñra naşil olur diyü mülâḥazaya yer vardur.

الورع حسن ولكن في العلماء احسن

ḥarâmdan ve yaramaz işlerden şaḳınmaḳdur. Taḳvâ yoludur. Bilerek oldığı vaḳtlerde ḡâyet maḳbûldür. Vâḳi’-i ḥâl ‘iffet her vaḳtde ve herkese güzeldür. Ammâ ‘ulemâda oldığı hâlde aḣsen ve ziyâde güzeldür. Zîrâ çünki ḥaḳîḳat-i ‘iffet ü taḳvâ nedür ve ḥarâm u ḥelâl ü mübâḥ ve şüpheli şeyler nedür. ‘İlmi olmaḳ cihetiyle bildiḡinden **[43a]** ‘ulemâyâ lâyıḳ olan taḳvâ vü vera’ u ‘iffetdür. Bu şüretde ‘ulemânuñ vera’ u ‘iffeti bayağı ‘âlim olmayan kimesnelerden ziyâde güzeldür.

الصبر حسن ولكن في الفقراء احسن

bi’l-feth ve’s-sükün ve bi-fethi’l-bâ’ ceza’dan ve feza’dan nefsinı ḥabs u men’ itmege dirler. يقال صبر felân ‘inde’l-muḣḣbet ey ḥabs-i nefse ‘izzü’l-feza’ vâḳi’-i ḥâl aḡniyâ vü fuḳarâyâ lâzım olan vaḳt-i muḣḣbetde şabr itmektür. Ancaḳ fuḳarâyâ göre şabr itmek daḥi

ziyâde hasendür ve güzeldür. Bunuñ sırrı bu vechledür ki fuḡarâ çünki dilediği şey'i işlemekte istiṭâ'atden 'âñıldur. Aña göre lâzım olan ancak şabrdur ve kendü haqqında ziyâde hasendür. Ammâ aḡniyâda bi-ḡasbi'z-zâhir gūyâ kendüde def'-i belâya ve redd-i kaẓâyâ in'âm u iḡsân ile ḡudret oldıḡından izhâr-ı feza' ider ki belki akçe ile veyâḡūd a'vân [43b] u enşârınıñ i'ânetiyle bir 'ilâc bulurum diyü me'mül ider.

الحياء حسن ولكن النساء احسن

الحياء utanmaḡdur ve ḡicâb itmekdür ve erkek ü 'avrata göre ḡayâ güzeldür. Zîrâ من الايمان ve erkekde oldıḡda her ne kadar hasen ise nişâda ziyâde hasendür. Zîrâ nişâyı Vâcib te 'âlâ ḡazretleri mestüre olmaḡ üzere ḡalḡ eylemişdür. Ve her ṡarafı 'avretdür ki şer'an 'avret olmayan yerleri pek azdur. Bu şüretde anlara ḡayâ ziyâde güzeldür diyü Şâḡib-i Sa'âdet Efendimüz ḡazretleri buyurmuşdur.

Yigirmi Üçüncü Hadîs-i Şerîf

اخرج الحسين بن مسعود البغوي في مصابيحہ عن عبد الله بن عمر
انه قال سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
يقول من خلع بدأ من طاعة لفي الله يوم القيامة لاجحة له ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية

[44a] Huseyn bin Mes'ūd el-Begavî Meşâbîḡinde 'Abdullâḡ İbn-i 'Amrdan rivâyeten taḡrîc idüp didi ki:

İbn-i 'Amr raḡıya 'l-lâḡu te 'âlâ 'anhu buyurdu ki ben Resûlullâḡ Efendimüzden işıtdüm ki:

يقول Buyurdılar ki:

Bir âdem yedini ṡâ'atden ve inḡıyâddan ḡıḡarsa çünki ḡalîfe ve sulṡânlara bey'atda âyin-i 'Arab üzere ellerini ṡutarlar ve birbiri üzerine ḡorlar. ḡattâ Hudeybiyyede لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبائعونك تحت الشجرة²⁶ üzere Resûlullâḡ Efendimüz ile aşḡâb-ı güzîn raḡıya 'l-lâḡu te 'âlâ 'aleyhim ecma'in ḡazerâti taḡte'ş-şecere 'ahd u mişâḡ u mübâya'a eylediklerinde ḡazret-i 'Oşmân raḡıya 'l-lâḡu te 'âlâ 'anhu risâlet ile Mekkeye gitmiş idi. ṡarafından Resûlullâḡ Efendimüz vekâleten kendü mübarek ellerini aşḡâb ile bile ṡutdılar ve işte [44b] 'Oşmânın elidür diyü eşḡâd itdiler. Bu mişillü 'ibâretler isti'mâlâta mebnîdür. Kinâye ḡabilindendür. Ya'nî elini ḡıḡarsa demek zamânî ḡalîfesi ve sulṡânınıñ itâ'atinden ḡıḡsa ve 'işyân itse ki ulü'l-emre itâ'atle me'mür iken ḡilâfını işlese

ḡıyâmet güninde o âdem Cenâb-ı ḡaḡḡa mülâḡı oldıḡda ve ḡuzür-ı şerîflerine vardıḡda ol âdem için cennet yokdur. Ulü'l-emr olan zamânenün sulṡânına itâ'atüm var idi diyü ibrâzı lâzım olan cenneti olmayacaḡdur. Veyâḡūd cennet bunda burḡân u şâḡid ma'nâsına ola. Cenneti ol vaḡtlerde şaḡında ve şolında olan kirâmen kâtibin şehâdet zamânı

26 And olsun ki, (Hudeybiye'de) o ağacın altında sana bîat ederlerken Allah o mü'minlerden râzı olmuştur (Fetih 18).

sulţānına abul-i itā'ati müş'ir-i burhānı resīde-i derece-i tahkīk olmaya veyāhūd cennet yokdur dimek sā'ir muţ' olan halk ile bile ismi cerīde-i a'mālinde veyāhūd fi'l-aıka emr-i mubāya'ada [45a] melā'ike-i 'izām ma'rifetleriyle cümlenüñ abul-i bey'at ve muţāva'atını müstemil şebt ü imzā olan cennetde ismi olmaya ki zikr-i küll ve irāde-i cüz abılinden ola. Veyāhūd çünki her bir ādemüñ 'ahd ü bey'ati kendüye rāci' olduğundan her birinüñ veşīka vü hücceti başka oldığı tadīrde toğrıdan toğrıya ol ādem sā'irleri gibi hüccetlülerden olmadığı hālide bilā-hüccetin hüzur-ı Rabbü'l-'ālemīne varmış ola. Bu şüretde yine cennet ma'nā-yı aıkatden müsta'mel degildir. Belki mecāzdur.

ومن مات Dağı şol kimesne ki vefāt itse

وليس في عقبه بيعة ve ol ādemüñ boynında bey'at olmadı. Çünki emr-i bey'at muţāva'atdan kināye vü 'ibāretdür. Zīrā muţ' olan kimesneye ne vechle sulţān u hālıfe tarafından emr olunur ise řer'-i řerīfe muvāfi emr-i sulţān üzere 'amel ü hareket itmekde nefsinı mecbür kılar. Bunda [45b] teşbīh vardır. şanki itā'at bir kılādedür ki ol kılādenüñ destı ve ipi pādiřāhların emridür. Bir kılādeli hayvān-ı gayr-i nāti çekdikce naşıl yedilür ise bizler ki hayvān-ı nātilaruz. Pādiřāhlarımızın emr ü fermānları řudūrında derhāl inıyād ve ol emri yerine getürmek üzerimize lāzım u vācibdür.

مات ميتة جاهلية Böyle olan kimesne vaqt-i Cahiliyyetde vefāt idenler gibi ya'nı firat-ı İslāmiyyet üzere Peyđamberüñ şer'atında olmadığı hālide fevt olanlar gibidür. Zīrā sulţān u hālıfe icrā-yı akām-ı şer'iyye ve muhāfāza-i bilād-ı İslāmiyye ve ru'yet-i meřālih-i 'ibād-ı Müsliminde Resülü's-şaaleyn Efendimiz hāzretlerinüñ nā'ibleri ve kā'im-maām ve bedelleridür. Çünki bedellerine itā'ati olmayan kimesnenüñ Peyđamberimiz şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem hāzretlerine dağı itā'ati olmaz. Ve Peyđamberimize [46a] itā'ati olmayanın Vācib te'ālā hāzretlerine itā'ati olmaz. Nitekim الله ومن اطاعنى فقد اطاعى الله ومن لم يطعننى لم يطعن الله diyü eğerde gelmişdür.

Yigirmi Dördüncü Hādīs-i řerīf

قال الامام البغوي في مصابيحہ عن ابی هريره وعن عرفة انه قال قال سمعت رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم انه ستكون هنات و هنات فمن اراد ان يفرق امر هذه الامة وهي جميع فاضر بوه بالسيف كائنا من كان

Ebü Hüreyre ve 'Arfeceden rāvı oldığı hālide İmām-ı Begāvı Meřābīhinde didi ki Resülullāh Efendimiz sa'ādet ile buyurdılar ki:

انه ستكون هنات و هنات Tahkīk-i yakīnde imāret talebiçün fitne vü fesād olacadur. İmāret talebine sev ve aşağısı ve 'ale'l-huşuş hādīs-i řerīfün sebep-i vürüdi řarīnedür. هنات hā'nun fethi ve nün'uñ teşdīdiyle fitne [46b] vü fesād ma'nāsinadur. Ve هنات lafzınıñ tekrār-ı zikri mücerred-i vukū'ı meczüm u tahzīr ü tevbīhe iřāret ile fitneden men'ü nehydür.

Peş imdi şol kimesne ki bu ümmetün emrini tefrīk murād ider ise ya'nı pādiřāhına 'iřyān ile zamāne halkını ıdlāl ü ifsād ile ve tefrīk ü hurüc 'ale's-sulţān iradesinde olur ise

جميع وهى hâlbuki o ümmet sultânlarına bey'at u itâ'atde cümlesi bir mecmû'-i müttehidü'l-kelime olalar. Ya'nî sultânlarınun bey'at ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker emrinde muftî' ü münkâd olmakda mecmû'ı yek-nesağ üzere nâs u ümmet beynlerinde ihtilâf yogıken tahtşîl-i câh ve imâret için miyânlarına ilkâ-yı fitne ve mefsedet ile tefrîk-i cem'iyet murâd iden kimesneyi.

İmdi Ey [47a] Ümmetüm! Ol kimesneyi her nerede ve her kim olur ise olsun seyf-i şerî'at u siyâset ü kâhr ile dârb u katl idesüz diyü buyurdılar.

Hâşıl-ı ma'nâ: Tahtîk-i yakînde ve gelecekte ya'nî benden sonra kıyâmete dek vaqt ü vaqt imâret ve kesb-i ta'ayyün tasallutun irâdesiyle her kim sultânlarına emr-i bey'at ve emr ü nehyine mu'tâva'atda müctemi' ü nesik-i vâhid üzere münkâd olmuş ümmet ü halkun ilkâ-yı fitne vü fesâd ile tefrîkine mübâderet ü murâd u hüruc ider ise seyf ile o kimesneyi dârb u katl idesüz.

Yigirmi Beşinci Hâdis-i Şerîf

قال ابو نعيم في الحلية عن ابي الدرداء رضى الله عنه قال

قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

قال الله تعالى عزّ وجلّ انا الله لا اله الا انا مالك الملوك وملك الملوك قلوب الملوك في يدي وانّ العباد اذا اطاعوني [47b] حولت قلوب ملوكهم عليهم بالرّحمة والرّأفة وانّ العباد اذا عصوني حولت قلوبهم بالسّخط والنّقمات فساموهم سو العذاب فلا تشغلوا انفسكم بالدّعاء على الملوك ولكن اشغلوا انفسكم بالذّكر والتّضرّع الىّ والتّوكّل علىّ كي اكفيكم ملوككم

Ebu'd-Derdâ' hazretlerinden râvî olduğı hâlde Ebu Nu'aym Hilyesinde Resûlullâh Efendimiz sa'âdetle buyurdılar ki:

Allâhü zü'l-celâl hazretleri 'azamet ü celâlleriyle fermân-ı vâcibü'l-iz'ân iderler ki Resûlullâh Efendimizün Vâcib te'âlâ hazretlerinden rivâyet eyledikleri ehadîs-i şerîfeye kudsiyye dirler ki:

الله تعالى diyü buyurdılar ve iş bu hadîs-i şerîf hadîs-i kudsidür.

انا الله Vahtdâniyyet ve ma'büdiyyet ile ma'rûf u meşhûr muttaşif olan ben 'azîmü's-şânüm.

لا اله الا انا Ma'büdiyyete ehaqq cins-i ilâh mevcûd degildir ve yokdur. İllâ ben [48a] 'azîmü's-şân vardır. Şöyle ki

ملوك cemî' mülûk u selâtinün mâlikleri ve umûr-ı zâhire vü bâtinelerinde mutaşarrif benüm.

ملك الملوك Dağı pâdişâhlar pâdişâhı ve mülûklarun meliki benüm ki irâdemden bir nesne tahtallûf itmez. Şöyle ki

ملوك cemî' mülûk u selâtinün kalbleri

بين اصبعين من اصابع المُلوك لـ'kulübü'l-mülûk rivâyetde ba'z rivâyetde benüm yed-i kudretümedür ve ba'z rivâyetde vâkı' olmuşdur. Bunda yed-i zikri kemâl-i taşarruf-ı hahtîkiye işâretdür ki kalb

27 Kalpler, Rahman'ın parmaklarından iki parmağı arasındadır.

didikleri ‘uzv serv çozağı şeklindedür. Bir âdemün yedinde bir dâne cüz olsa veyâhüd bir sey‘-i hafîf ki anuñ idāre vü isti‘mālinde bayağı âdemlere göre suhület der-kār oldıkda mālīkū’l-mülka göre ne gūne emr-i sehldür. Var kıyās eyle her ne şekl istese öylece idāre ider. İŝte mülūkuñ kalbleri Allāhü ‘azīmü’ş-şān [48b] hazretlerinün keyfiyyeti ma‘lūm olmayan yed-i kudretleri taŝarrufında olmağla nice murād ider ise öylece idāre ider ve اصبعين بين rivāyeti dađı buña ŝāhiddür ki parmağdan münezzeh olan Allāhü ‘azīmü’ş-şān hazretleri iki kudret parmağı arasında kulūb-ı mülūkı taqlīb idüp dönderür. Taŝarruf-ı tam ŝāhibi böyle olur.

وانّ العباد Pes taḥkīk benüm kullarum. Bunda vāv fā-yı tafşiliyye ma‘nāsınadır. Nitekim ba‘z rivāyetde fā ile vārid olmuşdur.

اذا اطاعوني Vacibü’l-vücūda itā‘at iddikleri vaktde

حوالت قلوب ملوكهم anlaruñ pādişāhlarunuñ kalbini taḥvīl idüp döndürürüm.

O ‘ibād üzerlerine

بالرحمة والرأفة rahmet ü ŝefkat ile me‘a-hāzā baña itā‘atden evvel mülūklarından gāzab u cevr ü zulm görürler idi. Pes ‘ibāda lāzım olan pādişāhlarından her ne müşāhede [49a] iderler ise kendülerinün Rabbü’l-‘ālemīne mu‘āmelelerinün ŝüreti oldığın bilüp gāfletle pādişāha ‘adāvet itmemekdür.

وانّ العباد Ve taḥkīk kullarum

اذا عصوني baña ‘isyān idüp emrimi tutmayup ve nehyümden kaçmadıkları vaktde

حوالت قلوبهم ‘ādil olan pādişāhlarunuñ kalblerini taḥvīl idüp döndürürüm. Bu fıkrada dağı bir eylem lafzı lāzım iken ḥazf olındı. Güyā işāret olmuş ola ki eger şabr iderler ise anlaruñ ‘aleyhine olup anlara zarar olmaz demek ola.

بالسخط Adem-i rızā ile ve kerāhat ile

والنقمت dađı ‘uḳūbetle

فساموهم mülūkları ‘ibāduñ baña ‘işyānı sebebiyle anlara teklīf iderler.

سؤ العذاب Azābuñ eşeddini

فلا تشغلوا انفسكم ḥaḳīkat-i ḥāl böyle oldı ise Ey ‘İbād! Sizler nefsiñüzi meşğul itmeñüz

بالدعاء [49b] على الملوك mülūka bed-du‘ā vü inkisār ile ya ‘azl olma ile. Zīrā ‘illet tırur iken tebdīl-i mülūk fā‘ide itmez ve gāhice ŝoñra gelen kendilere rahmet oğudur.

ولكن اشغلوا انفسكم Lākin sizler nefsiñüzi meşğul ider iken

النَّضْرَعِ إِلَىٰ وَ بِالذِّكْرِ وَ البنى zıkr ile ve baña ihlâş ile tazarru' idüp niyâz itmeye ve yalvarmaya
عَلَىٰ وَ التَّوَكَّلِ عَلَىٰ ve daği baña tevekkül üzere olmaya ki

اكفيكم ملوككم كى sizleri pâdişâhîñuzuñ satvetinden ve cevrenden halâş ideyüm. Yoğsa ben sizlere pâdişâhların kulübü benüm taşarrufumdadır diyü haber virdikden şoñra anlardan zühür iden âşâr her ne ise muktezâ-yı 'ilmiñüz oldıgım ifade itdikden şoñra selâfîne 'adâvet cehl-i mağazz ve virdigüm haberleri tekzîbüñ 'aynidür.

Hâşıl-ı ma'nâ: Ma'büdiyyete ehaqq ilâh yokdur. İllâ ben 'azîmü'-ş-şânum benden gayri ilâh yokdur. Şöyle kim [50a] cemî'-i mülûk u selâfînüñ mâlikleri ve umûr-ı zâhire ve bâtınelerinde taşarruf iden benüm ve pâdişâhların pâdişâhı ve mülûkların meliki benüm ve cümle mülûkuñ kalbleri benüm yed-i kudretümdedir ve naşıl ister ve diler isem öyle döndürürüm. Pes imdi kullarum baña itâ'at iderler ise ya'nî o emr-i 'aliyyeme imtişâl ve nehy itdigüm şeylerden kalben ve kaliben ve kavlen ve fi'len ictinâb u ittikâ iderler ise kullarum baña itâ'atlarından ol meliklerini gâzab u cevre mutaşaddîler iken baña itâ'atleri sebebiyle meliklerinüñ kalblerini o kullarımın üzerlerine şefkat ü rahmet ü re'fet hâletleriyle döndürürüm ki melikleri bi's-şurûre rahmet ü re'fet itmege mecbûr olurlar. Ve 'aksi daği böyledür ki kullarum baña 'âşî olurlar ise ya'nî gönderdigüm şerî'at üzere 'amel itmeyüp ve nehy eyledigüm ef'âlden müctenib olmayup [50b] münkirât olan ef'âli işlerler ise ol zamânda mülûkların kalblerini o kullarımın üzerlerine gâzab u 'adem-i rızâ vü 'uqûbet ile döndürürüm ki mülûkları o kullarıma baña 'işyanları sebebiyle şiddet üzere 'azâbı teklif ile mu'azzeb iderler. Çünkü hâl böyle oldısa.

Ey Kullarum! Şaķınup nefleriñüzi mülûklarınuz hakkında bed-du'â vü inkisâr veyâhüd âhar dürlü sü'-i kaşd ile meşgûl kılmayasuz. Velâkin nefleriñüzi beni zıkr ve baña tazarru' u niyâz ile meşgûl kılip baña tevekkül eylesüz ki mülûklarınuzun satvetinden ve kaħrından sizleri halâş ideyüm. Zîrâ pâdişâhlarıñuzun kalbleri benüm taşarrufumda olmağla sizlere eyledikleri âşâr her ne ise sizlerin 'amelleriñüzün muktezâsıdır.

Ey Karındaşlarum! Cehl ü bilmezlik ile olmaya ki pâdişâhıñuz hakkında izhâr-ı 'adâvet ve ma'âza'llâh [51a] haķlarında sü'-i zann ve âhar güne edebe muhâlif hâletler ile lisâna almayasuz. Zîrâ anlar peygamber vekilleridir ve peygamberler postundadırlar ve bundan şoñra peygamber gelmez. Ve Vâcib te'âlâ hazretleri şerî'atin anlar ile taħakküm ve kullarını dünyâda anlar vâsıtalarıyla te'dîb ü ta'zîb ider. Ve cümle kullar kuşûrı kendü neflerimizde arayalum ve tâ'ib ü müstağfer olarak şıdık u ihlâş ile Haķķ te'âlâya tazarru' u niyâz idelüm.

Yigirmi Altıncı Hadîs-i Şerîf

روى البيهقى في سننه عن ابى امامة

Beyhaķî Sünende Ebî İmâmeden rivâyet eyledi ki Ebî İmâme hazretleri buyurur ki hazret-i mefħar-i mevcûdâtdan işitdüm buyurdu ki:

اوصى الخليفة من بعدى بتقوى الله تعالى واوصيه بجماعة المسلمين ان يعظم كبيرهم ويرحم صغيرهم ويوقر عالمهم

Allāhü a‘lem [51b] ma‘nā-yı laṭīfī ū dimek olur ki:

Ben benden sonra olan ḥalīfeleri ya‘nī sultānları Allāhü te‘ālādan ḥavf itmekliklerine vaşiyet iderüm. Dahı sultānlara da vaşiyet iderüm. Cemā‘at-i Müslimīn büyüklerine ta‘zīm ve küçüklüklerine merḥamet ve ‘ālimlerine tevķīr itmekligi.

Yigirmi Yedinci Ḥadīṣ-i Şerīf

روى الحكم والنسائى كلاهما عن سهل بن سعيد رضى الله عنه

Hākīm ile Nisā‘ī ikisi berāber aşḥāb-ı kirāmdan Sehl bin Sa‘īd ḥazretlerinden rivāyet eylediler ki ḥazret-i Sehl bin Sa‘īd buyurur ki Ḥazret-i Peygamberden işitdüm buyurdu ki:

الامام ضامن فان احسن فله ولهم

İmām na‘de nāsuñ iktidā eylediği kimesneye dirler. Sultānlara imām itlāk olunması iktidā kendüye eşedd olduğu eceldendir. Zīrā sultānlara iktidā her maddede vācibdür. [52a] Ḥattā sultān bir emr-i mübāhı nehy eylese ḥürmetde ḳalır. Kemā zükira. Ammā sā‘ire men‘ eylese bunuñ ḥilāfidür. Meger sultān ḥilāf-ı şer‘ olan şeyi emr eyleye. Ol vaḳt iktidā itmemesi vācib olur. Zīrā لا طاعة للمخلوق في معصية الخالق’dur.

Ve ضامن kefiledür. Ya‘nī İmām nāsuñ kefilelidir. Haḳḳ te‘ālā nāsı andan su‘āl ider. Eger sultān emri ve nehyi şer‘e taṭbīḳ idüp güzel eylerse ḥüsnü hem nāsa hem kendüye rāci‘ olur. Ammā nāsa rücu‘ı sultān ‘adl itmiş olursa ḥalḳ emn ü rāḥat üzere olduğuçündür. Ammā sultāna rücu‘ı وان اساء فعليه ولا عدل الساعة خير من عباده بسبعين سنة واعدلو اهو اقرب للتقوى ve eger esā‘et ya‘nī ḥilāf-ı şer‘ olan bir emri veyāḥūd bir nehyi işleyecek olursa [52b] mazarratı ancak kendüye rāci‘ olup ḡayre sārī olmaz.

Yigirmi Sekizinci Ḥadīṣ-i Şerīf

روى الدّيلمى في مسند الفردوس عن ابى هريرة رضى الله عنه

Deylemī Müsned-i Firdevsinde Ebī Hüreyre radıya‘l-lāhu ‘anhudan rivāyet eyledi.

ورواه ايضا البيهقى عن ابى اسحق الشيبعى مرسلأ عن النبى صلى الله عليه وسلم

Ve Beyḥaḳī Ebī İshāḳ Sebī‘īden Ḥazret-i Peygambere vāşıl olıncaya dek rivāyet eyledi ki Ḥazret-i Peygamber buyurur ki:

Ya‘nī re‘āyā ne minval üzere olursa kezālik imām u sultān ḥalḳ gibi olur. Ba‘z kimesneler mülūka inkisār iderler. Bilmezler ki ḳuşūr kendisindedür. Zīrā ba‘z āşārda vāriddür ki الرعية صلح حال الانمة صلح حال الاصلح ve bu ma‘nayı müntec nice āşār vāriddür ki zikri itnāb olur.

Yigirmi Dokuzuncu Hadîs-i Şerîf [53a]

روى الحاكم عن ابى هريرة رضى الله عنه

Hâkim Ebû Hüreyre *rağıya 'l-lâhu 'anhudan* rivâyet eyledi ki Ebû Hüreyre buyurdu ki Hâzret-i Resûlullâhdan işitdüm buyurdılar ki:

عليك السمع والطاعة في عسرك ويسرك ويا 'nī ulü'l-emr olanuñ emrlerine muhâlif itmeyiñüz. Gerek rızâñuza muţâbık olsun ve gerek muhâlif olsun. Zîrâ itâ'ati lâzımdur. Nitekim ânifen mürür eyledi.

Otuzuncu Hadîs-i Şerîf

مارواه النسائى عن انس بن مالك رضى الله عنه

Nisâ'inuñ Enes bin Mâlik hâzretlerinden rivâyet eylediği hadîs-i şerîfdür ki Enes bin Mâlik hâzretleri buyurdu ki Hâzret-i Resûl *şalla 'l-lâhu 'aleyhi vesellem* buyurdu ki:

يا 'nī re'âyâdan kangısı Allâhü *te 'âlânuñ* rızâ-yı şerîfine [53b] muţâbık bir şey'e da'vet olınsa

فأتبع فإن له مثل أجورهم ve daği 'akabince o med'uvv olan rā'itittibā' eylese o dā'it için hâşıldur. O da'vete icâbet iden re'âyânuñ ecri gibi ecr-i dā'it sultândan 'ibâretdür.

يا 'nī anlarıñ ecrlerinden nâkış u eksik olmaz bir şey' ya 'nī ecrleri tamâm virilür.

Otuz Birinci Hadîs-i Şerîf

روى البخارى والمسلم والترمذى والحاكم والنسائى عن ابى سعيد الخدرى رضى الله عنهم

Buhârî ve Müslim ve Tirmizî ve Hâkim ve Nisâ'î Ebî Sa'îd el-Ĥudrî *rağıya 'l-lâhu 'anhumâdan* rivâyet eylediler ki Ebî Sa'îd el-Ĥudrî hâzretleri buyurur ki:

ان النبى Tağkık Nebî *'aleyhi's-selâm*

قال buyurdılar ki:

سبعة يظلهم الله تعالى في ظله يوم لا ظل الا ظله Hâkık *celle ve a 'lâ* hâzretleri yedi kimesneyi kendi gölgesinde gölgelendirür. [54a] Şol günde ki cins gölge yokdur. O günde meger kendi gölgesi mevcüddür.

امام عادل Evvelki 'adâlet iden sultânlardur.

وشاب نشأ في عبادة الله İkincisi şol gencdür ki Allâhü *te 'âlânuñ* 'ibâdetinde tülü' eyleye.

ورجل قلبه معلق بالمسجد اذا خرج منه حتى يعود اليه Üçüncüsü şol âdemdür ki câmi'den çıkdığı vağt 'aklı câmi'de kâla ya 'nī istemeyü istemeyü çıka. Hattâ yine ol câmi'e 'avdet eyleyinceye kadar.

muḥabbet eyleyeler. Daḥi ol iki kimesne Allāhü *te'ālā* için olan muḥabbet için cem' olalar yine iftirākları daḥi Allāh için ola.

Beşinci şol ādemdür ki [54b] Ḥaḳḳ *te'ālāy* hālī olduğu hālde zikr eyleye ve daḥi ol zikrden iki gözleri yaşara.

Altıncı şol ādemdür ki ol ādemi bir maṣṣīb şāḥibi ve ḥüsn ü cemāl şāḥibi 'avrat da'vet eyleye de ben Allāhü *te'ālādan* ḥavf iderüm diyü men' eyleye.

Yedinci şol ādemdür ki bir şadaḳa taşadduk eyleye kim gizleye. Ḥattā sağ eliyle virdiği şol elinüñ ma'lūmı olmaya.

Otuz İkinci Ḥadīs-i Şerīf

روى البخارىّ و مسلم و الحاكم و ابو داود عن عبدالله بن عمر رضى الله تعالى عنهم

İmām Buḥārī ve Müslim ve Ḥākim ve Ebū Dāvud 'Abdullāh bin 'Amrdan rivāyet eylediler ki:

انه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

[55a] 'Abdullāh bin 'Amr buyurdılar ki Resūlullāh *şalla'l-lāhu 'aleyhi vesellem* buyurdılar:

Ya'nī her biriñüz dünyāda gerek emr ve gerek nehy işlerseñüz her biriñüzün aḥrette a'māl ü ef'ālīñüzden su'āl olınsa gerekdür.

Ḥalīfeler daḥi aḥrette ḳavminüñ a'māl ü ef'ālinden mes'ul olsa gerekdür. Zīrā ḥalīfeler ḳavminüñ rā'isidür.

Otuz Üçüncü Ḥadīs-i Şerīf

اخرج ابن ابى الدنيا عن مكحول مرسلًا

Bu ḥadīs-i şerīfī İbn-i Ebi'd-dünyā Mekḥūlden rivāyet eylemiş.

انّ النبىّ صلى الله تعالى عليه وسلم قال

Taḳḳīḳan Resūl-i Ekrem ḥazretleri buyurmışlar ki:

Ḥalīfelerden bir ḥalīfe bir ādeme ḡaḏab idüp 'afv eylese Allāhü '*azīmü'ş-şān* daḥi yevm-i ḳiyāmetde o ḥalīfenün [55b] zünübını 'afv eyleyler.

Otuz Dördüncü Ḥadīs-i Şerīf

روى الحفظ ابو داود في مسنده عن ابى هريره رضى الله تعالى عنه

Ḥāfız Ebū Dāvud Müsned adlu kitābında bu ḥadīs-i şerīfī Ebū Hüreyreden rivāyeten zikr eyledi.

أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Taḥḫīḳan Ebū Hüreyre buyururlar ki Resül-i Ekrem buyurdılar ki:

بِهِ نَافِقٌ أَمَّا الْإِمَامُ جَنَّةٌ يُقَاتَلُ بِهَا Taḥḫīḳan ḫalīfe nāsuñ siperidür. Nās anı siper idüp ḫaşma cevāb virürler.

Otuz Beşinci Ḥadîs-i Şerîf

رَوَى الطَّبْرَانِيُّ عَنْ أَبِي إِمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

İmām-ı Ṭaberānī Ebī İmāmeden rivāyet eyledi.

أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Taḥḫīḳan Ebī İmāme buyurdılar ki Resül-i Ekrem ḫazretleri buyurdılar:

ثَلَاثَةٌ لَا يَسْتَحْفَ بِحَقِّهِمْ إِلَّا مَنَافِقٌ [56a] ḫaḳlarında nesne söylemek lâyıḳ olmaz. Ancak münāfıḳ anları istiḫfāf ider.

ذُو الشُّبُهَةِ فِي الْإِسْلَامِ وَذُو الْعِلْمِ وَإِمَامٌ مَقْسُطٌ Ol üç kimesnenün biri dīn-i İslāmda iḫtiyār olandır ve biri ehl-i 'ilmdür ve biri ḫalīfe-i 'ādildür.

Otuz Altıncı Ḥadîs-i Şerîf

مَا رَوَاهُ الْإِمَامُ النَّسَائِيُّ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا

İmām-ı Nisā'īnün Ḥazret-i 'Ā' iše-i Şiddīḳa raḍıya 'l-lāhu te 'ālā 'anhā buyurdılar ki Resül-i Ekrem ḫazretleri buyurdılar:

يَا نَبِيَّ لَا تَذْكُرُوا أَمْوَالَكُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ Ya 'nī sizler pādişāhlarıñuzu zıkr itmeyiñüz illā ḫayr ile zıkr idüp du'āda oluñ.

Otuz Yedinci Ḥadîs-i Şerîf

مَا رَوَاهُ الذَّيْلَمِيُّ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

[56b] İmām-ı Deylemīnün Ḥazret-i İbn-i 'Abbāsdan rivāyet eylediği ḫadîs-i şerīfdür.

أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Taḥḫīḳan Ḥazret-i İbn-i 'Abbās buyurdılar ki Resül-i Ekrem ḫazretleri buyurdılar:

السُّنَّةُ سُنَّتَانِ مِنْ نَبِيِّ وَمِنْ إِمَامٍ عَادِلٍ Biri Resül-i Ekrem ḫazretlerinün sünnet-i şerīfesidür. Ve biri daḫī 'ādil olan pādişāhlarıñ sünnetidür. Ya 'nī Resül-i Ekrem ḫazretlerinün emrlerine iṭā'at olındığı gibi imām-ı 'ādilün daḫī şer'-i şerīfe muṭābıḳ olan emrlerine iṭā'at lâzımdır.

Otuz Sekizinci Hâdîs-i Şerîf

اخرج ابو نعيم في الحلية عن ابن عباس رضى الله تعالى عنه

Ebû Nu‘aym Hîlye adlı kitabında Hâzret-i İbn-i ‘Abbâsdan rivâyet eyledi ki:

أنه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

Tahkîkan Hâzret-i İbn-i ‘Abbâs buyurmuşlar ki Resûl-i [57a] Ekrem hâzretleri buyurdılar:

Ya‘nî nâsdan iki sınıf vardır. صفادان من الناس اذا صالح صلح الناس واذا فسد افسد الناس العلماء والامراء. Anlar şâlih olursa nâs şalâha meyl ider ve anlar fâsîd olursa nâs fesâda meyl ider. İki sınıfuñ biri ‘ulemâdur ve biri ümerâdur.

Otuz Toğuzuncu Hâdîs-i Şerîf

ما اخرج البيهقي في الشعب عن ابى عبيدة ابن جراح

İmâm-ı Beyhaķî Şu‘ab adlı kitabında Hâzret-i Ebû ‘Ubeyde bin Cerrâhdan rivâyet eylediği hâdîs-i şerîfdür.

أنه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

Ya‘nî sizler pâdişâhlar hakkında fenâ şoĥbet söylemeyiñüz. لا تسبوا السلطان فإنه في الله في ارضه. Zîrâ pâdişâh yeryüzinde Allâhü ‘azîmü’ş-şânüñ gölgesidir.

Kırkıncı Hâdîs-i Şerîf

ما رواه الجلال السيوطي بسنده الى [57b] الامام الطبراني عن ابى الدرداء رضى الله تعالى عنه

İmâm-ı Celâl Suyûfî İmâm-ı Taberâniden ol daĥi Hâzret-i Ebu’d-derdâ’ dan rivâyet eylediği hâdîs-i şerîfdür.

أنه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

Tahkîkan Ebu’d-derdâ’ buyurdılar ki Resûl-i Ekrem hâzretleri buyurdılar:

Ya‘nî kendi dilediği nesneyi söylemege kûdreti olmayan ابلغوا حاجة من لا يستطيع ابلاغ حاجته. âdemlerüñ sizler ĥacetini ifâde idüñ.

Ya‘nî bir âdem o maķûle ĥacetini ifâdeye kûdreti olmayan فمن بلغ سلطانا حاجة من لا ياتطيع ابلاغها. kimesnenüñ ĥacetini sulţâna teblîĝ eylese

Allâhü ‘azîmü’ş-şân ol kimesneyi aĥrette cisr-i şırâtdan selâmetle ‘ubûr itdirüp cennet-i a‘lâya idĥâl ider.

SONUÇ

İlk derlemeleri Hicrî II. yüzyılın sonlarına doğru Arap edebiyatında ortaya çıkan “kırk hadis” derlemeleri zamanla İnan ve ardından Türk edebiyatında rağbet görmeye başlamıştır. İlk etapta dinî bir hüviyette olan bu çalışmalar zamanla ahlakî, toplumsal ve eğitici özellikler de kazanmıştır.

Türk edebiyatındaki ilk örneklerine XIV. yüzyılda rastladığımız kırk hadis derlemeleri Divan edebiyatının vazgeçilmez türleri arasında yer almıştır. Öyle ki Divan şairlerinin büyük çoğunluğu bu türde eser verme gayretinde bulunmuşlardır. Rahmetle yâd edilmek, dua almak, Müslümanlara ve İslam’a hizmet etmek, bir âlim olarak faydalı işlerle uğraşmak ve bu işlerde maharet göstermek vb. düşünceler bu gayretin gösterilmesinde etkili olmuştur.

Bu çalışmada Sultan III. Selim devrinde yaşamış Seyyid Mehmed Cârullâh eş-Şâzeliyyü'l-Halvetiyyü'l-Kudsî'nin *Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk (Şerh-i Hadîs-i Erba'în)* adlı eseri ele alınmıştır. Çalışmamızın başında kırk hadis türünün edebî gelişimi, Kudsî ve eseri hakkında teknik bilgiler; akabinde eserin Latinize edildiği metin kısmı verilmiştir.

Eser, açık ve anlaşılır bir dille telif edilmiştir. Metindeki Arapça ifadelerin büyük çoğunluğunun tercümesi verilmiştir. Seçilen hadisler devlet yönetiminde görev ve sorumluluk alan zevata Hz. Muhammed'in sünneti doğrultusunda gereken ta'zimin gösterilmesi yönündedir. Bu bağlamda Kudsî'nin içinde bulunduğu topluma dinî, ahlakî, itikadî anlamda fayda sağlamak amacıyla bu eseri telif ettiği düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Ağırman, C. (2001). Hadis edebiyatının intikal safhaları ve kitabet meselesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 155-168.
- Aksu, C. (2004). Hanif'in manzum kırk hadis tercümesi şerhi, *İlmi Araştırmalar*, 17(1), 17-34.
- Arık, M. S. (2014). Hadislerdeki kırk sayılarına genel bakış, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)*, 1(1), 136-181.
- Aybey, S. (2018). Din eğitimi ve öğretiminde kırk hadis geleneği -Nevevî Örneği-, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18(3), 201-228.
- Bozkurt, N. (1993-1994). Hadislerin tercüme ve yorumlarında uyulması gereken kurallar, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11,12), 211-281.

- Çakan, İ. L. (1985). *Hadis edebiyâtı (çeşitleri-özellikleri-faydalanma usulleri)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Demir, G. (2017). Kudsî'nin Şerh-i Kasîde-i Emâli adlı eseri, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AUID)*, (9), 325-365.
- Dölek, A. (2012, Nisan). İslam-Türk edebiyatında hadis, YDÜ I. Uluslararası Hadis İhtisas Sempozyumu'nda sunulan bildiri, *Yakın Doğu Üniversitesi Süreli Yayınları* içinde (s. 162-186), Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Fatîn Davud. (2001). Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi) (e-kitap). Ömer Çiftçi (Haz.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Erişim: 26 Nisan 2020 <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,78465/fatin-davud--hatimetul-esar.html>.
- Gökdemir, A. (2016). Lütfî'nin manzum kırk hadis tercümesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(24), 83-94.
- Gültekin, H. (2014). *Samakovlu Ahmed Keşfi Efendi'nin Cevâmîu'l-Kelim türü kırk hadis şerhi, tercümesi, tahric ve tahlili*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Güngör, Z. (2007, Nisan). Türk-İslam edebiyatının kaynağı olarak hadisler, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu'nda sunulan bildiri, *İslami İlimler Dergisi Yayınları* içinde (s. 201-211), Çorum.
- İsen, M. (2012). Türler. M. İsen (Ed.). *Eski Türk edebiyatı el kitabı* içinde (7.bs), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kahraman, H. (2007, Ocak-Haziran). Hadis şerhinde mezhep faktörü, *Usûl İslam Araştırmaları*, (7), 7-34.
- Kandemir, M. Y. (2002). Kırk hadis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 27, 467-470.
- Karacabey, S. (1992). XV. ve XVI. asır Osmanlı medreselerinde hadis öğretimi, *Uludağ -Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (4), 227-235.
- Karahan, A. (1952). Hadis-i erbaîn nev'inin doğuşu ve âmilleri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 76-82.
- _____ (1953a). Kırk hadis tercümelerine umumî bir bakış ve Ankaralı İsmail Rüşûhî'nin Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn'i, *Türkiyat Mecmuası*, 10, 235-242.
- _____ (1953b), Türk edebiyatında Arapçadan nakledilmiş kırk hadis ve tercüme şerhleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5 (5), 61-84.
- _____ (1991). *İslami Türk edebiyatında kırk hadis*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- _____ (2002). Kırk hadis, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 27, 470-473.
- Karal, E. Z. (2001). *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, M. (2001). Edebiyat tarihi bakımından kırk hadisler, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 93-101.
- Kudsî. Hüsnü's-Sülûk fî Şâni'l-Mülûk. Bağdatlı Vehbi 1048, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi.
- _____. Şerh-i Kasîde-i Emâli. AE Şer'îye, 328, Millet Kütüphanesi.
- Levend, A. S. (1968). *Ali Şir Nevâî, divanlar ve hamseler dışındaki eserler*, c. 4, Ankara: TKK Basımevi.
- Mehmed Süreyyâ. (1996). Kudsî Efendi (Hoca), Nuri Akbayar (Haz.). *Sicill-i Osmanî* içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3, 802.
- Özdemir, A. (2019). Hadis edebiyatında İdris-i Bitlisi'nin Hadîs-i Çihil adlı eserinin değerlendirilmesi, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 11(1), 171-185.
- Özpinar, Ö. (2008). Hadis şerhlerinde hadis kaynaklarının kullanımı, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (25), 51-86.
- Sucu, N. (2006). Eski Türk edebiyatında tercüme geleneği, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 125-148.

- Türcan, Z. (2009). Hadis şerhçiliğinin doğuşu ve gelişimi, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 101-134.
- _____ (2011, Nisan-Mayıs). *Anadolu'da hadis şerhçiliği, Anadolu'da hadis geleneği ve daru'l-hadisler*. Uluslararası Katılımlı Sempozyumunda sunulan bildiri (s. 339-351), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Ünal, İ. H. (1999). İslam kültüründe kırk hadis geleneği ve Şeyh Hamid-i Veli'nin hadis-i erbain şerhi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 137-146.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu sahası klasik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, S. (2011, Nisan-Mayıs). *Anadolu'da hadis geleneği ve daru'l-hadisler*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Katılımlı Sempozyumunda sunulan bildiri (s. 139-152), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Yıldız, A. (2004, Mayıs). *Klasik edebiyatımızda manzum hadis tercümeleri ve Necip Fazıl'ın 101 hadis tercümesi*. I. Kahramanmaraş Sempozyumunda sunulan bildiri (s. 221-238), MARAŞDER, İstanbul.
- _____ (2011). Sirâci'nin manzum kırk hadis tercümesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 127-150.
- _____ (2017). Hz. Peygamber (s.a.s.) ile ilgili edebî türler. Ali Yılmaz (Ed.). *Türk İslam edebiyatı el kitabı* içinde (s. 172-247), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yuvacı, B. (2014). *Tuhfe-i Nâilî Metin ve muhtevâ (II. Cilt 735-999)*. (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.